

Een bewogen moment

Ein Konzept im ganzen ist stets nur so erfolgreich wie seine Ideen im Detail.

0. Inleiding

In april 2006 bracht de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (thans RACM) het advies uit om Frederiksoord en Wilhelminaoord, twee voormalige landbouwkoloniën van de Maatschappij van Weldadigheid,¹ de status 'beschermd dorpsgezicht' te verlenen. In november zou de gemeenteraad met dit advies instemmen.² In de tussentijd had de gemeente ten behoeve van publieksvoorlichting een notitie opgesteld, en op de voorzijde van deze notitie prijkte een foto van de twee bekende koloniewoningen aan de Graaf van Limburg Stirumlaan in Frederiksoord (zie boven). Deze twee woningen staan sinds de uitvinding van de fotografie op talloze ansichtkaarten, brochures en rapporten. Zij staan ook op de homepage van www.weldadigheid.nl, de website waarop de ontwikkelingen in het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid worden gepresenteerd.

Gelukkig was één e-mailtje naar de gemeente Westerveld, met het verzoek om de twee verkeersborden te verwijderen, deze keer voldoende om de beeldkwaliteit van het gebied enigszins te verbeteren. Maar waarom was ik degene die dat e-mailtje moest versturen? Deze anekdote, hoe triviaal zij ook lijkt, zegt veel over de ontwikkelingen rondom het erfgoed van de Maatschappij van Weldadigheid, waarvan de kwaliteiten door de betrokken partijen worden miskend en verwaarloosd.

Deze notitie is bedoeld als bijdrage aan de discussie daarover. En elke bijdrage is hoognodig, want de Nationale Erfgoedinspectie concludeerde in haar rapport 'Instandhouding Rijksmonumenten Gemeente Westerveld' (1/12/2006): „Groot probleem bij de gemeente is dat de monumentenzorg niet op de politieke agenda staat. Ook bij grote onderzoeksprojecten als het opstellen van de Kadernota Buitengebied Westerveld en de Visie op de Maatschappij van Weldadigheid wordt het gebouwde cultuurhistorisch erfgoed vrijwel vergeten”.³

22 augustus 2008 (eerste versie juli 2005)

Stichting *Colonies of Benevolence*

Dimitri Knobbe

Speerstraat 21-1

1076 XM Amsterdam

06 425 09 559 / dimitriknobbe@hotmail.com

---

¹ De Maatschappij van Weldadigheid werd in 1818 opgericht ter bestrijding van de armoede in ons land. Ten behoeve van verpauperde en werkeloze gezinnen werden onder andere ruim 400 koloniewoningen gebouwd.

² De aanwijzingsprocedure is echter nog altijd gaande. Momenteel wordt ook onderzocht of het erfgoed van de Maatschappij van Weldadigheid genomineerd kan worden voor de werelderfgoedlijst van de UNESCO.

³ Met „de Visie op de Maatschappij van Weldadigheid” wordt verwezen naar het rapport 'Een monument in beweging' van ingenieursbureau Oranjewoud.

1. Het immaterieel erfgoed

In juni 2005 werd toekomstvisie van ingenieursbureau Oranjewoud voor het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid gepresenteerd. Ingenieursbureau Oranjewoud zag volgens haar 130.000 euro kostende rapport 'Een monument in beweging' veel kansen voor zorgtoerisme en allerlei *wellness* concepten. Ondertussen werkte ingenieursbureau Grontmij reeds aan vergelijkbare plannen voor een privé-kliniek in Frederiksoord. Daarmee sloten beide bureaus naadloos aan bij de waan van de dag. Valkenburg bijvoorbeeld wil zich eveneens transformeren in een 'woonzorgzone', gericht op rijke en oudere zorgafnemers.

Oranjewoud legitimeerde haar plannen met een verwijzing naar het zogenaamde 'zorgkarakter' van de Maatschappij van Weldadigheid. Een dergelijke fundering zou gepast zijn in het geval van bijvoorbeeld het sanatorium Beatrixoord in Appelscha. In het geval van de landbouwkoloniën van de Maatschappij van Weldadigheid wordt de geschiedenis zodoende echter herschreven.

De Maatschappij van Weldadigheid, die in 1818 werd opgericht ter bestrijding van de armoede in ons land, was namelijk nadrukkelijk niet bedoeld voor zieken en ouderen. Deze personen wilde zij overlaten aan de zorg van plaatselijke instellingen. De Maatschappij heeft zich altijd gericht op verpauperde, maar tot het verrichten van landarbeid geschikte gezinnen en individuen.

Al spoedig ondervond de Maatschappij dat niet iedereen voor landarbeid geschikt gemaakt kon worden. Ten behoeve van deze kolonisten werden vervolgens verschillende ambachten ingevoerd. Desondanks moest de Maatschappij in 1822 haar stelregel 'wie niet werkt, zal niet eten' opgeven (drie decennia later trachtte zij deze toch weer in te voeren).⁴ Deze ingrijpende wijziging in het beleid kwam tot stand onder druk van de publieke opinie, die gevormd werd door gezinnen die zich in de koloniën niet konden handhaven en moord en brand schreeuwden over hun heenzending.

In 1827 maakten nieuwe contracten het opzenden mogelijk van „invaliden” (met dit woord werd destijds verwezen naar individuen die niet in staat waren om door arbeid volledig in het eigen levensonderhoud te voorzien). Deze personen kwamen terecht in het (bedelaars-) gesticht Veenhuizen II, dat inderdaad meer op een herstellingsoord begon te lijken dan op een werkinrichting.

De dissertatie 'De gezondheidszorg in de Noord-Nederlandse koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid tussen 1818 en 1859' van mevrouw H. Roelfsema-van der Wissel heeft vooral betrekking op de relatief goede gezondheidszorg in Veenhuizen. Maar regelmatig wordt met een verwijzing naar deze dissertatie ten onrechte de suggestie gewekt alsof de voorzieningen in de vrije koloniën (waaronder Frederiksoord en Wilhelminaord) van eenzelfde niveau zouden zijn geweest.

In tegenstelling tot Veenhuizen hebben de vrije koloniën bijvoorbeeld nooit een ziekenzaal of ziekenhuis gekend.⁵ Bovendien is het bekende ziekenfonds van de Maatschappij van Weldadigheid in de vrije koloniën nooit bedoeld geweest voor kolonisten met een chronische aandoening.⁶ Dit ziekenfonds – een variant van de geneeskundige hulp van de gemeentelijke en kerkelijke 'armendokters' in Nederland – werd overigens pas in 1826 ingesteld, en wel om visitatie buiten de koloniën tegen te gaan.

---

⁴ Artikel 10 van het 'Reglement en Voorwaarden': „Het onderhoud dat de armen verschaft wordt, zal alleen gegeven worden in vergelding tot arbeid, en nimmer zal men trachten dit oogmerk door liefdegiften te bereiken”.

⁵ Een kolonist met een ontsteking aan zijn blinde darm werd bijvoorbeeld geopereerd op de keukentafel in zijn eigen koloniewoning.

⁶ Wel konden de kolonisten bijvoorbeeld rekenen op een vroedvrouw, een 'breukband' of extra rundvlees om aan te sterken.

De twee rustoorden te Wilhelminaoord geven misschien de indruk dat de vrije koloniën een „woonzorgzone” zijn geweest. Dit aspect is echter wezensvreemd aan de Maatschappij van Weldadigheid. De kolonisten werden namelijk geacht om de koloniën weer te verlaten, zodra zij waren klaargestoomd voor hun arbeidsreïntegratie.⁷ De twee rustoorden, die pas rond 1900 werden gebouwd, zijn bovendien enkel tot stand gekomen dankzij doortastend optreden van een afdeling van de Maatschappij van Weldadigheid in Bolsward, en dankzij de Amsterdamse filantroop P.W. Janssen. Het hoofdbestuur van de Maatschappij van Weldadigheid in Den Haag had aangegeven geen financiële middelen voor de gewenste rustoorden beschikbaar te hebben.

De kolonisten hadden bij het klimmen der jaren drie opties. (1) Terugkeer naar het kleinste type koloniewoning met enkel een moestuintje: deze zogenaamde arbeiderswoningen waren echter bedoeld voor nieuwe kolonisten en een dergelijke degradatie werd door de ouden van dagen als een straf ervaren.⁸ (2) Opname in het gezin van één van hun kinderen: drie generaties op een kluitje leidde vanzelfsprekend tot spanningen. Bovendien was het beslist niet de bedoeling dat de kolonistenkinderen in de koloniën zouden blijven of, nadat zij reeds waren uitgevlogen, zouden terugkeren naar de koloniën, om daar hun ouders te verzorgen en hun hoeve te onderhouden. (3) Terugkeer naar de stad waar zij oorspronkelijk vandaan waren gekomen: daar zouden zij dan in een gesticht hun laatste levensjaren moeten doorbrengen. Ook toen de rustoorden eenmaal gebouwd waren, stond het grootste deel van de kolonistenbevolking voor deze keus geplaatst. In de beide rustoorden tezamen was namelijk slechts plaats voor maximaal 41 bejaarden, terwijl in 1902 niet minder dan 216 kolonisten ouder waren dan 60 jaar.

Elke zorgfunctie (educatie, huisvesting, kleding, recreatie, ‘heropvoeding’) van de Maatschappij was primair bedoeld om de terugkeer van de kolonisten in de gewone maatschappij te faciliteren. De factor ‘arbeid’ vormde de rode draad door al haar activiteiten, zoals ook mag blijken uit het feit dat de twee rustoorden gebouwd werden op steenworp afstand van het fabrieksgebouw aan de Oranjelaan: de oudjes werden geacht daar nog een extra zakcentje te verdienen..

De visie van ingenieursbureau Oranjewoud deed aldus geen recht aan de doelstelling (armoedebestrijding door arbeidsreïntegratie) en het idealisme (verlichte volksverheffing) van de Maatschappij van Weldadigheid. Oranjewoud richtte zich op zieke en rijke gepensioneerden, terwijl de Maatschappij gericht was op gezonde en verpauperde starters.⁹ Daarmee wordt onrecht gedaan aan het immaterieel erfgoed.

In Frederiksoord werd eerder een dergelijke misstap begaan met de bouw van het pompeuze Park Frederiksoord, dat als partycentrum natuurlijk net zo slecht op haar plaats is in de koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid als in kamp Westerbork. Het betreffende partycentrum had eventueel nog aangekleed kunnen worden met verwijzingen naar de lokale geschiedenis. De Maatschappij van Weldadigheid organiseerde namelijk elke 14 dagen een feest voor de kolonisten en liet zelfs kegelbanen aanleggen „ten einde den geest der Kolonisten in die gunstige stemming te brengen, welke zoo veel bijdraagt, om de bezwaarnissen eener geheel nieuwe inrigting en levensbestemming minder te doen gevoelen”. Daarentegen is Park Frederiksoord nu gethematiseerd rondom de voormalige overzeese koloniën en kent zij een Afrika-zaal en een Bali-zaal (consistentier was de benaming Azië-zaal geweest). Nergens echter wordt verwezen naar de boeiende teksten die Johannes van den Bosch, de stichter van

---

⁷ De kolonisten konden zich opwerken tot ‘vrijboer’, waarmee zij dan een zekere zelfstandigheid van de Maatschappij van Weldadigheid genoten. De hun beschikbare landbouwgrond bleef echter van beperkte omvang. Zodoende werden zij gestimuleerd om een bestaan buiten de koloniën te zoeken.

⁸ Het merendeel van de kolonisten had rond 1900 de status van vrijboer en leefde in een type koloniewoning – er zijn in totaal 4 types te onderscheiden – die bij deze stand hoorde.

⁹ De aspirant kolonisten moesten althans jonger zijn dan 40 jaar, alsmede „gezond en sterk”.

de Maatschappij van Weldadigheid, over deze continenten geschreven heeft.¹⁰ Het contrast van Park Frederiksoord met de weldenkendheid van de oprichters van de Maatschappij van Weldadigheid is ronduit schrijnend.

De Maatschappij van Weldadigheid stond in de 19^e eeuw in de gehele westerse wereld bekend als het meest vooruitstrevende project ter bestrijding van de armoede, samen met New Lanark in Schotland en het Zwitserse Hofwyl. Deze buitengewoon fascinerende en inspirerende initiatieven hebben nog steeds een grote relevantie. Twee eeuwen geleden sprak de utopisch socialist Robert Owen – naar eigen zeggen de geestelijk vader van de Maatschappij van Weldadigheid – de arbeiders van New Lanark toe met de woorden: „Wat het woord Millennium bij sommige mensen oproept weet ik niet: maar ik weet wel dat de samenleving kan bestaan zonder misdaad, zonder armoede, met gezonde burgers, met weinig of geen ellende, en met intelligentie en geluk alom”. In juni en juli 2005 vond in New Lanark een internationaal congres plaats onder de titel *Utopias and Globalization*. Bureau Oranjewoud had hier inspiratie kunnen opdoen voor haar visie met betrekking tot „behoud door ontwikkeling”. New Lanark werd na een formidabele restauratie uitgeroepen tot werelderfgoed, liet een prijswinnend bezoekerscentrum inrichten en trekt thans meer dan 400.000 belangstellenden per jaar. Museum De Koloniehof trekt naar eigen zeggen 10.000 bezoekers per jaar, terwijl de beroemde modeltuin in Frederiksoord een eeuw geleden bijna twee keer zoveel toeristen mocht ontvangen. De koloniën zijn altijd een toeristische trekpleister geweest, zoals diverse publicaties laten zien.¹¹ Bovendien werd Frederiksoord bezocht door talloze beleidsmakers en intellectuelen uit Pruisen, Zweden, Italië, Amerika en de rest van de westerse wereld. Deze historische dimensie vormt een reden te meer om Frederiksoord opnieuw op de kaart te zetten als een locatie waar cultuurtoerisme (geen massatoerisme) een extra dimensie krijgt als broedplaats voor sociaal-maatschappelijke vernieuwing.¹²

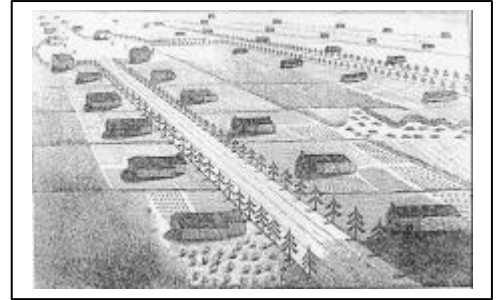
¹⁰ Stichting *Colonies of Benevolence* heeft daar ondertussen verandering in gebracht.

¹¹ Een reisje naar Frederiksoord (1821), Mijn uitstapje naar Frederiksoord (1821), Togtje naar Frederiksoord (1823), etcetera.

¹² Het vernieuwende karakter van de Maatschappij bracht vele uitvinders ertoe om hun vaak curieuze ideeën aan de Maatschappij voor te leggen. Zo ontving zij onder andere een bouwplan voor een efficiënte achtkantige woning (de proef die de Maatschappij daarmee nam mislukte jammerlijk) en tekeningen voor een duikerspak (daar had de Maatschappij even geen belangstelling voor).

2. Het materieel erfgoed

Volgens de visie van Oranjewoud zouden er nieuwe (vakantie-) woningen gebouwd moeten worden op oude bouwlocaties, om daarmee het oorspronkelijke casco/grid van de koloniën te herstellen. Hoewel een dergelijke ingreep in de wereld van de monumentenzorg omstreden mag heten, ondersteun ik in principe de betreffende visie. Wie het rapport 'Een monument in

beweging' echter goed leest, komt enkele verontrustende zinnen tegen: „Het grid dient dan zo sterk in beeld en structuur te worden dat er verschillende ontwikkelingen plaats kunnen vinden in het gebied”. Het is uitdrukkelijk „geen doel op zich”. „Nieuwbouw wordt alleen voorgesteld ten dienste van de hiervoor vermelde functionele ontwikkeling”. Die toekomstige functionele ontwikkeling wordt bovendien „relatief onstuurbaar” genoemd. En op www.weldadigheid.nl valt te lezen: „Eventueel noodzakelijke nieuwe bebouwing voor nieuwe functies dienen als nieuwe elementen in de oude structuur te worden ingepast. Een nieuwe historische laag wordt toegevoegd”.

In Frederiksoord en Wilhelminaoord kunnen deze plannen eigenlijk alleen maar afbreuk doen aan het erfgoed. Maar vooral in de meest waardevolle gedeelten van dit gebied wordt het materieel erfgoed reeds sinds maart 2005 ernstig beschadigd. Zes originele koloniewoningen in Frederiksoord en Wilhelminaoord zijn sindsdien bijvoorbeeld al voorzien van een zeer aanzienlijke aanbouw. Ik plaats daar de onderstaande kanttekeningen bij.

2.1. Tijdens de bouw van de afgebeelde aanbouw heb ik moeten ingrijpen opdat het dak hiervan – in strijd overigens met de goedgekeurde bouwtekening – niet nog hoger zou gaan worden dan het dak van de originele koloniewoning. De bewoners van de betreffende koloniewoning hebben ernstig geleden onder alle commotie die hierop volgde. Als ik echter niet tijdig had ingegrepen, dan was alle commotie gegarandeerd ontstaan ná de oplevering van de aanbouw en was de schade nog veel groter geweest.

De plaatselijke bevolking, die de bouw van dag tot dag heeft kunnen volgen, had de schade al helemaal tot een minimum kunnen beperken. Een grote verantwoordelijkheid – het moet gezegd worden – ligt echter ook bij de bewoners van de onderhavige koloniewoning zelf. Zij moeten immers gezien hebben dat de aanbouw veel te hoog ging worden en desondanks hebben zij de bouw voortgezet. Ondertussen zijn alle officieel verantwoordelijke instanties ernstig tekort geschoten. De

welstandcommissie had nooit haar goedkeuring mogen verlenen aan het bouwplan, dat zelfs heeft geleid tot een woedende brief van Bond Heemschut aan de verantwoordelijke wethouder en een uitgebreid artikel in het Dagblad van het Noorden. De gemeente Westerveld handelde in strijd met het bestemmingsplan (zie alinea 2.5.), en de RACM en het Drents Plateau hadden dit feit moeten aanwenden om de planvorming met betrekking tot aanbouwen bij originele koloniewoningen – ontegenzeggelijk een aantasting van het erfgoed – bij voorbaat te verijdelen. De gemeente schoot bovendien tekort in het toezicht op de bouw zelf. En alle nalatigheid van stichting Maatschappij van Weldadigheid laat ik korthedshalve maar onbesproken.

2.2. Het volume van alle aanbouwen bij originele koloniewoningen is buitenproportioneel in vergelijking tot dat van de originele koloniewoningen. Een toevoeging van 10% is wel het maximum voor gebouwen van een dergelijk monumentaal kaliber.¹³

De aanbouwen zijn weliswaar met de originele koloniewoningen verbonden middels een transparant tussenlid, maar zo'n tussenlid is alleen zichtbaar als men daar recht voor staat en het is onwaarschijnlijk dat deze in de praktijk ook transparant zal blijven.

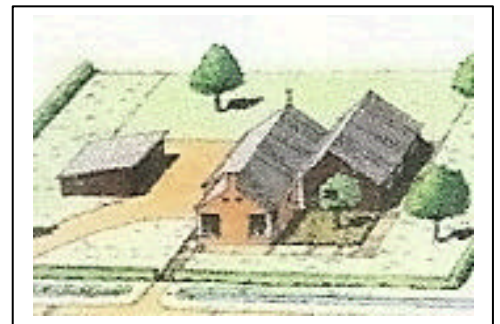
Het zijaanzicht van de koloniewoningen, met het karakteristieke schilddak aan de achterzijde, wordt door de aanbouwen ernstig verstoord. En de achterzijde van de koloniewoningen + aanbouwen geven een merkwaardig beeld: de aanbouwen kennen namelijk geen schilddak waardoor zij de koloniewoningen visueel overheersen.¹⁴

De aanbouwen leiden tot een samenstel van twee daken, een bouwstijl die als zodanig nergens voorkomt in de koloniën.¹⁵

Door de aanbouwen wordt de breedte van de woningen groter dan de lengte, terwijl de slanke vormen van de originele bebouwing de drevenstructuur in de koloniën juist accentueerden.¹⁶

De aanbouwen veroorzaken een onrustig beeld, terwijl de eenvoud van de originele koloniewoningen juist de basiskwaliteit van het gebied vormt.¹⁷

Volgens de 'Ontwerpvisie voor het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid' moet de afwerking van aanbouwen bestaan uit donkerkleurige houten planken (bij de afgebeelde aanbouw werd aan die bepaling dus niet voldaan). De keuze voor donkerkleurig hout versterkt echter de suggestie dat de aanbouwen zijn geïnspireerd op oorspronkelijke schuren. Dergelijke suggesties zijn, zeker als zij bij herhaling voorkomen, in de wereld van de monumentenzorg uit den boze. De betreffende ontwerpvisie is zodoende bij uitstek 'historiserend': het kent in vorm en materiaalgebruik te weinig een 'duidelijk afleesbare ontwikkelingsgeschiedenis', een noodzakelijke voorwaarde voor een substantiële toevoeging aan elk monumentaal gebouw of omgeving (bijlage A).

2.3. Volgens de zogenaamde gebiedsgerichte criteria van de welstandsnota moeten de massa en vorm van aanbouwen ondergeschikt blijven aan het hoofdgebouw. Dit principe geldt voor alle gebieden, zoals een willekeurig bedrijventerrein, maar met uitsluiting van het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid. Voor dit gebied geldt dit principe namelijk slechts

„in principe"! Naar mijn overtuiging geldt voor de huidige bouwactiviteiten maar één principe:

winstmaximalisatie. Het is sinds kort namelijk bekend dat de koloniewoningen + aanbouw (ongeveer

¹³ Naar het oordeel van de heer F. Horsten, die hoofdverantwoordelijk is geweest voor de restauratie van Het Convent in het Belgische Hoogstraten. Deze restauratie won de Nationale Monumentenprijs (1997) en de Henry Ford Award (1998). Eveneens in 1998 werd Het Convent, samen met 12 andere begijnhoven in België, bekroond met de status UNESCO werelderfgoed. In 1999 volgde tenslotte de prestigieuze Europa Nostra Medal. De heer Horsten is tevens de voorzitter van Erfgoed Hoogstraten. In haar nieuwsbrief van september 2006 schreef zij over de aanbouwen bij originele koloniewoningen: "Onder de benaming 'Een monument in beweging' wil men toelaten dat de eigenaars hun kleine gebouwen flink mogen vergroten en zwaar mogen restaureren. Het is een project dat bij ons in Vlaanderen allicht geen kans zou krijgen. Ondanks dit omstrede plan wil de Maatschappij het domein voordragen om opgenomen te worden op de lijst van het Werelderfgoed".

¹⁴ Vooral vanaf de M.A. van Naamen van Eemneslaan, een in potentie belangrijke toeristische route, zijn de aanbouwen bij de koloniewoningen aan de Koningin Wilhelminalaan uitermate beeldverstorend.

¹⁵ Het is overigens laakbaar dat in het bestemmingsplan (1993) van de voormalige gemeente Vledder voor de bebouwing in de koloniën nooit het 'te handhaven hoofdvorm' criterium heeft gegolden.

¹⁶ Zoals bijvoorbeeld Rustoord en het schooltje in Wilhelminaoord laten zien.

¹⁷ Zo vormen de hoeken (linksvoor respectievelijk rechtsachter) van de aanbouwen en de originele koloniewoningen vormen een diagonaal, terwijl het karakter van de koloniën rechthoekig is. Verder halen de aanbouwen de koloniewoningen 'uit balans': de compositie is asymmetrisch (vergelijk dat laatste bijvoorbeeld eens met de foto op de voorzijde van deze notitie).

140m²) gelijkvormig zullen zijn aan de nieuwe (vakantie-) woningen (zie boven) die gebouwd zullen worden in het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid. De aanbouwen bij originele koloniewoningen zijn mijns inziens dus bedoeld geweest om de toekomstige nieuwbouw acceptabel te maken. Naar verluidt gaat het merendeel van de nieuwe woningen overigens een oppervlakte van circa 200m² beslaan.

Architectenbureau B+O uit Ansen heeft reeds op 16 december 2003 haar ontwerp voor de nieuwe woningen uitgebracht.¹⁸ De verantwoordelijke partijen – pas na tussenkomst van de Nationale Ombudsman kreeg ik de namen van de leden in de coördinerende stuurgroep – hebben echter nooit openlijk ruchtbaarheid gegeven aan de planvorming van B+O met betrekking tot de nieuwe woningen. Ook in het rapport van Oranjewoud wordt daarvan geen gewag gemaakt.¹⁹ Daarmee getuigden de verantwoordelijke partijen van gebrek aan transparantie en integriteit.²⁰ Sowieso had men nooit met ingrijpende bouwactiviteiten mogen beginnen, voordat het 'Uitvoeringsplan' (d.i. het vervolg op het rapport van Oranjewoud) klaar was en, gecombineerd met het plan van B+O en de in alinea 2.2. genoemde Ontwerpvisie,²¹ in alle openbaarheid bediscussieerd had kunnen worden. De presentatie van het Uitvoeringsplan laat nog steeds op zich wachten, hoewel de verantwoordelijke partijen hadden aangekondigd dat deze in mei of juni 2006 zou plaatsvinden.

En de chronologische volgorde van de verschillende ontwikkelingen geeft aanleiding tot meer kritische vragen.

Waarom bijvoorbeeld gaat men aan de haal met aanbouwen vóórdat aan Frederiksoord en Wilhelminaoord de status 'beschermde dorpsgezicht' of zelfs 'UNESCO werelderfgoed' wordt verleend?²² Mijns inziens omdat de bouw van dergelijke aanbouwen bij originele koloniewoningen en de bouw van gelijkvormige nieuwe woningen onder het dan van toepassing zijnde Handvest van Venetië ondenkbaar zou zijn (bijlage B, artikel 6).²³ In ieder geval brengen de verantwoordelijke partijen de eventuele toekenning van de status van werelderfgoed, en daarmee een grote potentiële aantrekkingskracht van het gebied, ernstig in gevaar.

---

¹⁸ Terecht stelde B+O vast dat het oorspronkelijke karakter van de koloniën niet verder aangetast mag worden: „Inmiddels is naar onze mening het kritieke punt bereikt: indien de samenhang nog verder afneemt, vervalt zelfs de kenmerkende kwaliteit”.

¹⁹ Oranjewoud vond, na overleg met stichting Maatschappij van Weldadigheid, mijn eventuele betrokkenheid bij haar visievorming „niet opportuun”. De provincie Drenthe was echter een andere mening toegedaan en op 9 december 2004 volgde alsnog een interview. In het besprekingsverslag staat geschreven: „Dhr. Knobbe geeft voorts aan dat het een transparant proces moet zijn. Nu heeft hij het gevoel dat er onvoldoende inzicht is in het project, [...]”.

²⁰ Op 28 juni 2005 benadrukte Oranjewoud – als extern bureau – ten overstaan van de plaatselijke bevolking, die vragen stelde over de eventuele strijdbaarheid van de visie met het huidige bestemmingsplan, dat de plannen nog geheel in de kinderschoenen zouden staan, terwijl de vergunningen voor de eerste twee aanbouwen toen al drie maanden oud waren. En tijdens de officiële presentatie op 29 juni door de verantwoordelijke partijen zelf was er voor vragen vanuit het publiek geen ruimte. Vervolgens werd een samenvatting van het rapport van Oranjewoud gepubliceerd op de website www.weldadigheid.nl. De eerste versie van deze website kende een gastenboek, waaraan alleen ik een bijdrage had geleverd. Op de nieuwe website is dit gastenboek verdwenen.

²¹ Deze ontwerpvisie is nog altijd in ontwikkeling en voor de burger ontoegankelijk.

²² Momenteel wordt onderzocht of de nominatie voor de laatstgenoemde status haalbaar is. De resultaten van dat onderzoek zouden in de loop van 2007 bekend gemaakt worden.

²³ Al was het maar omdat de aanbouwen het contrast verkleinen van de kleine originele koloniewoningen met de grote Hoeve Koning Willem III, een boerderij uit een ander tijdperk in de ontwikkelingsgeschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid.

Volgens stichting Maatschappij van Weldadigheid, en in haar kielzog de RACM, is de huidige Hoeve Koning Willem III gebouwd rond 1865, en deze boerderij werd in 2003 als zodanig uitgeroepen tot rijksmonument. Hoewel de Raad van Cultuur in haar advies aan de Staatssecretaris van OC&W sprak van „een zeldzaam en volledig gaaf object”, moet één blik op de bouwtekeningen van de oorspronkelijke boerderij tot de conclusie leiden dat de huidige boerderij van een totaal ander type is en dat er zelfs geen sprake kan zijn geweest van een ingrijpende verbouwing in het verleden. De auteur C.A. Kloosterhuis bevestigt het feit dat van de in de jaren 1860 gebouwde grote boerderijen geen enkele bewaard is gebleven en de auteur J.D. Dorgelo dateert de huidige Hoeve Koning Willem III van 1917. Kort na de aanwijzing tot rijksmonument werd de Hoeve Koning Willem III overigens gerestaureerd met POP II subsidiegelden.

En waarom zijn er bij de planvorming van Oranjewoud en B+O geen echte autoriteiten geraadpleegd (bijlage B, artikel 2). De heer F. Horsten bijvoorbeeld heeft een belangrijke rol gespeeld bij de conservering van de Wortel kolonie – een kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid in België – en de prijswinnende restauratie van het Begijnhof van Hoogstraten, dat uiteindelijk bekroond werd met de status UNESCO werelderfgoed.²⁴

In de planvorming is aldus het een en ander nagelaten. Wat daarentegen in het rapport van Oranjewoud wél wordt genoemd wordt níet nageleefd. Volgens de visie van Oranjewoud zou men zich bijvoorbeeld richten op de geleidelijke terugkoop en restauratie van oude koloniewoningen. Aan die ambitie wordt aantoonbaar geen gevolg gegeven. En volgens de visie van Oranjewoud zouden de nieuwe woningen gebouwd worden voor onder andere „lagere inkomensgroepen in de kwetsbare posities op de woningmarkt” (zoals „starters”). Het volume van deze nieuwe woningen (circa 200m²) sluit deze doelgroep echter uit.

2.4. Volgens de visie van Oranjewoud zouden de nieuwe woningen verrijzen op „oude bouwlocaties”. Aan de Vaartweg in Frederiksoord wil men nu echter 15 nieuwe woningen gaan bouwen, terwijl het rapport van Oranjewoud een indicatie gaf van slechts 8 verdwenen koloniewoningen. Afgezien van de Vaartweg zullen de nieuwe (vakantie-) woningen verrijzen aan de Naamen van Eemneslaan, de Hooiweg, de Oost- en Westvierdeparten, de Boylerstraat en de Schoollaan. Het grote aantal van de nieuwe woningen en de originele koloniewoningen + aanbouw (in totaal 161 woningen, mits men daadwerkelijk herbouwt op oorspronkelijke bouwlocaties) zal het karakter van de oorspronkelijke bebouwing, zoals die alleen nog herkenbaar zal zijn in een tiental van rijkswege beschermde exemplaren, gaan domineren.

Bovendien zal de afstand tussen de woningen, in vergelijking tot de oorspronkelijke situatie, minimaal 45% kleiner worden. En door de vormgeving van de nieuwe woningen zal het aantal puntdaken ruimschoots met een factor 3 toenemen.²⁵ Ik beschouw dit als een ernstige „vervalsing van de artistieke en historische informatie” en een inbreuk op het „traditionele kader” (bijlage B, respectievelijk artikel 12 en artikel 13). Een eventueel beroep op een ‘duidelijk afleesbare ontwikkelingsgeschiedenis’ is hier niet van toepassing. De nieuwe woningen zouden eventueel een duidelijk afleesbare ontwikkelingsgeschiedenis kunnen krijgen, maar de bouwlocaties zelf in dit geval niet.

2.5. Op 5 september 2006 heeft de gemeente Westerveld een vrijstelling van het bestemmingsplan verleend voor een aanbouw bij een originele koloniewoning aan de Koningin Wilhelminalaan 54, met een beroep op artikel 19 lid 3 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) juncto artikel 20 lid 1a sublid 1 van het Besluit op de ruimtelijke ordening (Bro). Zoals de gemeentelijke website reeds te kennen gaf is artikel 19 lid 3 bedoeld voor gebouwen van „geringere betekenis”. De betreffende aanbouw kan echter onmogelijk als zodanig worden beschouwd – zoals ook de gemeentelijke beleidsnotitie ‘Kruimelgevallen’ bepaalt²⁶ – en dat geldt des te meer voor de onderhavige koloniewoning zelf alsmede haar ruimtelijke context.

a) De koloniewoning is gelegen aan de Koningin Wilhelminalaan, de hoofddreef door Frederiksoord. Het gaat (afgezien van de proefkolonie) om het oudste, het meest imposante, het meest karakteristieke en het best geconserveerde deel van het erfgoed van de Maatschappij van Weldadigheid.

---

²⁴ Zie voetnoot 13.

²⁵ Dit geldt althans voor de nieuwe bebouwing aan de Vaartweg, de Hooiweg en de Oost- en Westvierdeparten.

²⁶ Deze notitie werd opgesteld om eenduidigheid aan te brengen in het beleid van de gemeente ten aanzien van het gebruik van artikel 19 lid 3 WRO.

- b) De koloniewoning is – beter gezegd was²⁷ – vrijwel gaaf en heeft de status van provinciaal monument.
- c) Het perceel grenst aan de grond van het oudste dorpshuis van Nederland (gesticht door de Maatschappij), een provinciaal monument. Het samenstel van een koloniewoning in de karakteristieke open structuur van de koloniën, en een niet-landbouwgerelateerd hoofdgebouw is vrijwel uniek.
- d) De koloniewoning hoorde sinds 1864 bedrijfsmatig tot de nabijgelegen en rijksmonumentale Hoeve Koning Willem III.²⁸
- e) De originele koloniewoningen voor, schuinvoor (rechts) en naast (rechts) de onderhavige koloniewoning zijn alle drie eveneens rijksmonumenten.
- f) Schuinvoor (links) staat het rijksmonumentale koloniekerkje en de eveneens rijksmonumentale pastorie.
- g) Het oorspronkelijke landbouwperceel rondom de onderhavige koloniewoning was, afgezien van een schuurtje, nog onbebouwd en het is mede daarom een blunder dat het bestemmingsplan deze woning rekent tot de bebouwde kom van Wilhelminaoord. Anders was een vrijstelling van het bestemmingsplan door middel van een artikel 19 procedure niet eens mogelijk geweest.²⁹ De wetgever heeft namelijk onderscheid aangebracht in de toepassing van artikel 19 lid 3 voor bouwwerken binnen en buiten de bebouwde kom. Binnen de bebouwde kom, zo was de overweging, zijn ingrepen van minder grote betekenis. Deze overweging is beslist niet van toepassing op de onderhavige koloniewoning. Bovendien werd door de Raad van State bepaald dat de grenslijn van de bebouwde kom van verkeerstechnische aard is en dat in het kader van de ruimtelijke ordening daaraan geen doorslaggevende betekenis behoeft te worden toegekend.³⁰ Het gebruik van artikel 19 lid 3 WRO is dus in elk opzicht in strijd met de geest van de wet.

De gemeente Westerveld beweerde aanvankelijk ten overstaan van de VROM-inspecteur dat de vergunningverlening voor de twee andere aanbouwen bij originele koloniewoningen aan de Koningin Wilhelminalaan (de nummers 58 en 62) correct zijn verlopen. Volgens de ‘Gedeeltelijke herziening bestemmingsplannen buitengebied Havelte, Dwingeloo, Vledder en Diever’ (2004) geldt voor het buitengebied rondom de Hoeve Koning Willem III echter het criterium dat deze bestemd is voor eengezinshuizen die geen inbreuk maken op de „karakteristieke open bebouwing”.³¹ Volgens het bestemmingsplan zijn in dergelijke gebieden uitsluitend vrijstaande bijgebouwen toegestaan (p. 6). Bij de nummers 58 en 62, waarop het bovenstaande criterium van toepassing is, zijn echter aanbouwen geplaatst.³² In reactie op deze tegenwerping moest de gemeente uiteindelijk op haar beweringen terugkomen.³³

²⁷ Afgezien van het plaatsen van een aanbouw is de koloniewoning zelf ook onder handen genomen: de achter- en zijgevels werden op verschillende plaatsen weggebroken om daar, achter de lijn van de gevel (ik spreek van ‘inhammen’), deuren en raampartijen te plaatsen. Een dergelijke architectuur komt niet voor in het gebouwde cultuurhistorisch erfgoed van de Maatschappij van Weldadigheid en de ingreep dient geen enkele noodzaak. De betreffende ingreep had daarom nooit de goedkeuring van de monumentencommissie mogen krijgen. In juli 2007 werd ook nog eens een groot bijgebouw naast de betreffende koloniewoning opgeleverd.

²⁸ De huidige en gelijknamige boerderij stamt zoals gezegd uit 1917.

²⁹ In dat geval zou een vrijstelling op het bestemmingsplan ex artikel 19 lid 3 WRO namelijk in strijd zijn met de nadere bepalingen zoals die zijn beschreven in artikel 20 lid 1a sublid 2a én 2b Bro.

³⁰ ABRvS 31 juli 2002, Gst. 7174, 6.

³¹ Het oorspronkelijke bestemmingsplan van de gemeente Vledder werd door Gedeputeerde Staten goedgekeurd op 16 februari 1993 en de Gedeeltelijke herziening werd door de gemeenteraad goedgekeurd op 7 september 2004: ruim anderhalf jaar na de termijn van 10 jaar waarin een bestemmingsplan behoort te zijn herzien.

³² Ook wordt de in het Bouwbesluit voorgeschreven maximale hoogte van erfafscheidingen (2 meter) door de eigenaars van de aangrenzende percelen, veelal stichting Maatschappij van Weldadigheid, niet gehandhaafd. Sommige koloniewoningen in de karakteristieke open structuur van het buitengebied van Frederiksoord en Wilhelminaoord zijn daardoor geheel aan het zicht onttrokken. Zodoende verrommelt het erfgoed en wordt een verdere aantasting daarvan steeds ‘acceptabeler’.

³³ Toen de gemeente Westerveld de VROM-inspecteur bij herhaling een verkeerde voorstelling van zaken had gegeven werd het onderzoek bijna in het voordeel van de gemeente afgerond. Terugkijkend op dit voorval gaf de VROM-inspecteur mij schriftelijk te kennen: „Mijn ervaring is, dat gemeenten mij in dergelijke gevallen juist

Ook werd voor de aanbouwen bij de koloniewoningen aan de Graaf van Limburg Stirumlaan 2 en de Majoor van Swietenlaan 35 in Frederiksoord op onjuiste gronden een bouwvergunning verleend. Hiervoor werd een vrijstellingsprocedure ex artikel 15 WRO van het bestemmingsplan 'Frederiksoord' (12 maart 1997) gevolgd. Dat was in strijd met artikel 4, lid 2, sublid g van het genoemde bestemmingsplan, omdat de woningen daardoor met meer dan 50% vergroot zouden worden. Voor de aanbouw bij de koloniewoning aan de Graaf van Limburg Stirumlaan gold daarnaast dat deze in strijd was met de voorgeschreven minimale afstand tot de zijdelingse perceelgrens (artikel 4, lid 2, sublid b). Ook dit heeft de VROM-inspecteur ondertussen schriftelijk bevestigd.

Op 5 maart 2007 heeft de gemeente Westerveld een vrijstelling van het bestemmingsplan verleend ex artikel 19 lid 2 WRO ten behoeve van een zesde aanbouw, die ondertussen is verzeen bij de originele koloniewoning aan de M.A. van Naamen van Eemneslaan 7 te Wilhelminaord.³⁴ Deze vrijstellingsprocedure was echter zowel inhoudelijk als formeel in strijd met het door de provincie Drenthe voorgeschreven beleid. Mijn bezwaarschrift tegen deze (zesde) aanbouw is opgenomen in bijlage C.³⁵

Van de zes tot nu toe verleende bouwvergunningen voor aanbouwen bij originele koloniewoningen waren er dus vier in strijd met de wet. Eén was in ieder geval in strijd met de geest van de wet. En één was in strijd met het provinciale beleid.

Maar het kan allemaal nog gekker: de bouwvergunning voor de aanbouw bij de koloniewoning aan de Graaf van Limburg Stirumlaan werd nota bene op onrechtmatig wijze verleend tijdens het onderzoek van de VROM-inspecteur.

En de koloniewoning aan de Majoor van Swietenlaan wordt ondertussen bewoond door de huidige directeur van stichting Maatschappij van Weldadigheid.³⁶ Dat heeft de nodige beroering veroorzaakt bij de lokale bevolking, de gemeente Westerveld en de provincie Drenthe. Voor de recente restauratie van deze koloniewoning, de nieuwe aanbouw en het bijgebouw werd namelijk een Europese en een nationale subsidie verstrekt, opdat deze woning verhuurd kon gaan worden ten gunste van het financiële voortbestaan van stichting Maatschappij van Weldadigheid. Naar verluidt zou de torenhoge huurprijs

---

informerem. Ik ben echter met u van mening dat op het moment dat u meerdere keren (gedetailleerd) aangaf dat de reacties van de gemeente onjuistheden bevatten mijn Inspectie de bouwdoosiers zelf had moeten controleren".

³⁴ De Naamen van Eemneslaan is uitzonderlijk goed geconserveerd gebleven en vormt als zodanig de meest waardevolle verbinding met de voormalige landbouwkoloniën Boschoord en Willemsoord.

³⁵ Nadat ik mijn bezwaarschrift had verzonden, ontdekte ik nog een fout van de gemeente Westerveld: volgens de ruimtelijke onderbouwing werd de vrijstelling verleend van het bestemmingsplan 'Wilhelminaord Boomteelt'. Dat bestemmingsplan dateert van 3 januari 1995, terwijl volgens artikel 19 lid 4 WRO geen vrijstelling kan worden verleend van een bestemmingsplan dat ouder is dan 10 jaar. De vrijstelling had daarentegen verleend moeten worden van de 'Gedeeltelijke herziening bestemmingsplannen buitengebied Havelte, Dwingeloo, Vledder en Diever' uit 2004.

Tijdens de behandeling van mijn zienswijze had de gemeente overigens tegen de bewoners gezegd dat mijn toekomstige bezwaarschrift naar alle waarschijnlijkheid ongegrond zou worden verklaard.

Mijn bezwaarschrift werd overigens inderdaad niet-ontvankelijk verklaard omdat stichting *Colonies of Benevolence*, nota bene opgericht ter „begunstiging van het erfgoed van de Maatschappij van Weldadigheid", niet als belanghebbende werd erkend.

³⁶ Overigens werd het bijgebouw bij deze koloniewoning op kosten van de nieuwe bewoner – de aanvraag voor de bouwvergunning stond op zijn naam – vergroot tot 58m². Daarmee werd het totale bebouwde oppervlak ten opzichte van de oorspronkelijke situatie (103m²) meer dan verdubbeld (namelijk tot 227m²). Er bestond geen enkele noodzaak voor de uitbreiding van het bijgebouw en de bestaande nieuwbouw (een aanbouw van 66m², de allergrootste in zijn soort) was sowieso reeds buitenproportioneel voor een gebouw met de status van provinciaal monument. De directeur van stichting Maatschappij van Weldadigheid en de gemeente Westerveld hebben bovendien een zeer onwenselijk precedent geschapen, omdat voor de uitbreiding van het bijgebouw een vrijstelling van het bestemmingsplan ex artikel 15 WRO noodzakelijk was. In de verleende bouwvergunning wordt door de gemeente – afgezien van een verwijzing naar de monumentencommissie – niet gemotiveerd waarom zij een afwijking van het bestemmingsplan acceptabel achtte.

potentiële huurders echter hebben afgeschrikt.³⁷ De woning werd overigens niet openbaar ter verhuur aangeboden en op het betreffende perceel heeft nooit een bordje 'te huur' gestaan. In september 2006 zou de directeur tegen een aantal mensen gezegd hebben dat hij de 'onverhuurbare' woning zou gaan kopen. Dat zou sowieso hoogst opmerkelijk zijn geweest omdat het beleid van stichting Maatschappij van Weldadigheid sinds de tweede helft van de jaren 1980 gericht is op het in beheer houden van haar bezittingen. En juist dat beleid heeft een doorslaggevende rol gespeeld bij de verstrekking van talloze subsidies ten gunste van stichting Maatschappij van Weldadigheid. In februari 2007 heb ik het bovenstaande aangekaart bij de provincie Drenthe en in maart gonsde het gerucht door de lokale gemeenschap dat de subsidieverstrekende instantie de koop op het laatste nippertje had tegengehouden. Dit gerucht werd door de verantwoordelijke partijen echter tegen gesproken. Op 8 maart liet de provincie Drenthe mij bijvoorbeeld weten: „Wij als provincie hebben vanuit onze verantwoordelijkheid geen onregelmatigheden geconstateerd. Wel hebben wij zowel [directeur] Jan Mensink als DLG in kennis gesteld van de vragen die leven. De betrokken instanties zijn dus in kennis gesteld”.³⁸ Dergelijke politieke antwoorden waren vervolgens schering en inslag. Bovendien: als er geen sprake (meer) is van koop, wat is dan eigenlijk de huurprijs (geworden)? Dit alles vormde voor mij voldoende aanleiding voor een melding bij het Europees Bureau voor Fraudebestrijding (OLAF), die mij op 30 januari 2008 telefonisch liet weten dat ik inderdaad de koop van de koloniewoning door de directeur van stichting Maatschappij van Weldadigheid had tegengehouden.³⁹ De directeur wekte zodoende in ieder geval de schijn van belangenverstremming.⁴⁰ En dat valt niet te verenigen met beoogde rolversterking van stichting Maatschappij van Weldadigheid, zoals die in het rapport van Oranjewoud en op www.weldadigheid.nl bij herhaling wordt beschreven: „Als hoeder van het erf- en gedachtegoed is de MvW dé instantie bij uitstek om ontwikkelingen te coördineren of initiëren en om deze te toetsen aan dit gedachtegoed”. Hetzelfde geldt voor de aanleg van lelievelden, die stichting Maatschappij van Weldadigheid sinds maart 2007 toestond op haar grondgebied in de hooilanden van de rivier de Aa.⁴¹ Lelieteel is immers zeer milieuvervuilend, terwijl het betreffende grondgebied volgens het Provinciaal Ontwikkelingsplan (POP II) ligt in een zogenaamde 'robuuste ecologische verbindingzone' tussen twee nationale parken. Bovendien werd het prachtig glooiende en toch al ernstig verdroogde Aa-dal geëgaliseerd ten behoeve van drainageleidingen. Mijn zienswijze tegen de aanleg van deze lelievelden (bijlage D) werd ongegrond verklaard en een eventuele beroepsprocedure had, gezien de reactie op mijn meest recente bezwaarschrift tegen een aanbouw,⁴² geen kans van slagen. Toen in 2008 nieuwe lelievelden werden aangelegd, vond ik echter stichting Bollenboos bereid om dit schrijven (licht aangepast aan de nieuwe omstandigheden) in te dienen, mede namens stichting Colonies of Benevolence, de Werkgroep Ringslangen Westerveld, de heer A.J. van Dijk (ornitholoog in zuidwest Drenthe), de Werkgroep Amfibieën en Reptielen Drenthe, en Milieufederatie Drenthe.⁴³

---

³⁷ Bronnen spreken van een huurprijs van 1.250,- euro per maand. Een potentiële huurder zou hierover zijn verbijstering hebben uitgesproken ten overstaan van een commissaris van stichting Maatschappij van Weldadigheid, die daarop geantwoord zou hebben: „Handel is handel”.

³⁸ De DLG (Dienst Landelijk Gebied) is onderdeel van het Ministerie van LNV en als zodanig verantwoordelijk voor de verleende POP subsidie waarmee de betreffende woning werd gerestaureerd.

³⁹ Volgens OLAF werd ik, in de stukken die tijdens het dossieronderzoek werden bestudeerd, onder andere „die bemoeial uit Amsterdam” genoemd.

⁴⁰ Bovendien wordt een woning van stichting Maatschappij van Weldadigheid in Doldersum verhuurd aan een zoon van de huidige directeur.

⁴¹ Stichting Maatschappij van Weldadigheid had de aanvraag voor de aanlegvergunning ingediend op 21 maart 2007. De gemeente Westerveld zou de aanlegvergunning echter pas verlenen op 15 februari 2008.

⁴² Zie voetnoot 35.

⁴³ Tevens werd een voorlopige voorziening aangevraagd. Dat verzoek werd afgewezen, omdat niet uitgesloten kon worden geacht dat de gemeente het motiveringsgebrek in de bezwaarfase alsnog kon helen en omdat tegelijkertijd de consequenties van het treffen van de gevraagde voorlopige voorziening erg groot zouden zijn. De gemeente zou zich vervolgens motiveren in een brief van vier kantjes, waarin zij echter de waterstaatkundige gevolgen in kwantitatieve zin van de verleende aanlegvergunning volledig onbesproken liet. Toen ik, na herhaald verzoek, deze brief uiteindelijk kreeg van stichting Bollenboos, was de beroepstermijn net één dag verstreken.

2.6. De gemeente Westerveld heeft drie argumenten ter verdediging van aanbouwen bij koloniewoningen in het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid.

Het eerste argument luidt als volgt: de koloniewoningen voldoen niet aan de eisen van deze tijd (de rijksmonumentale koloniewoningen, waarbij geen aanbouwen geplaatst mogen worden, blijven steevast onbesproken) en daarom is verkrotting en/of sloop zeer waarschijnlijk als de gemeente geen toestemming zou geven voor aanbouwen. Met andere woorden: het is een middel om het erfgoed te behouden. Ik stel daar het volgende tegenover.

(a) De koloniewoningen zijn groot genoeg als eenpersoonsstudio of als vakantiewoning en dat geldt in principe ook voor de daarmee corresponderende doelgroep.

(b) In het geval van een moedwillige verkrotting – speculerend op de afbraak van de koloniewoning en een grotere woning ter vervanging – kan de gemeente wettelijke maatregelen treffen.

(c) Mocht een dergelijke verkrotting desondanks plaatsvinden en de koloniewoning onbewoonbaar worden verklaard, dan kan de gemeente alsnog een sloopvergunning weigeren. Een koloniewoning aan de Koningin Wilhelminalaan brandde enkele jaren geleden vrijwel volledig af. De woning is herbouwd en heeft nu zelfs de status van rijksmonument. Dat is een mooi referentiepunt om de sloop van koloniewoningen te verbieden.

Het tweede argument heeft betrekking op de sinds 1 januari 2003 bestaande mogelijkheid van vergunningsvrij bouwen. In de argumentatie van de gemeente zou haar huidige beleid ten aanzien van aanbouwen bij originele koloniewoningen een wildgroei van vergunningsvrije aanbouwen kunnen tegengaan. Ik bestrijd de geldigheid van deze argumentatie.

a) Ten eerste zou het netto vloeroppervlak van de originele koloniewoningen via deze weg met slechts zo'n 25m² vergroot kunnen worden, en tegenover deze geringe vergroting van het praktische woongenot staan zwaarwegende bezwaren. Dergelijke aanbouwen zouden het aanzicht van de koloniewoningen namelijk ernstig geweld aandoen, terwijl de visuele kwaliteit van een woning voor veel (toekomstige) bewoners toch evengoed een onderdeel van het woongenot zal vormen. Bovendien zou ook de cultuurhistorische waarde van de koloniewoning sterk verminderen en dat vormt een bedreiging voor eventuele subsidies in de toekomst, als het gebied de status 'beschermde dorpsgezicht' of zelfs 'UNESCO werelderfgoed' krijgt. Om deze redenen zou de marktwaarde van een koloniewoning + vergunningsvrije aanbouw bij verkoop zelfs lager kunnen uitvallen dan die van een (betrekkelijk) onaangetaste koloniewoning.

b) Ten tweede vormt het huidige beleid ten aanzien van aanbouwen geen enkele garantie ter voorkoming van vergunningsvrije aanbouwen, zoals die in de toekomst gestalte kunnen krijgen. Overigens had de gemeente Westerveld vergunningsvrije aanbouwen bij het erfgoed van de Maatschappij in Frederiksoord en Wilhelminaoord allang wél kunnen voorkomen door middel van een 'voorbereidingsbesluit', op basis van het voorliggende plan met betrekking tot de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht.⁴⁴ Volgens een ambtenaar van het team Vergunningverlening en Handhaving heeft de afdeling Ontwikkeling voorafgaande aan de raadsvergadering van 30 november 2006 de wenselijkheid van een dergelijk beleidsstuk intern onderstreept, maar als gevolg van „politieke onwil” hebben de inzake deze aangesproken raadsleden aan dit advies geen gehoor gegeven.

Het derde argument betreft het zogenaamde sociale gevoel van de gemeente Westerveld, ten aanzien van de huidige bewoners van de kleine originele koloniewoningen. De huidige bewoners hadden echter

---

⁴⁴ In een meer dan 10 jaar oude brief van het Drents Plateau (destijds Steunpunt Monumentenzorg Drenthe geheten) wordt naar deze mogelijkheid verwezen ter voorkoming van de aanleg van de rotonde in Frederiksoord. De eerste gesprekken met de gemeente naar aanleiding van het Monumenten Selectie Proces en de daaruit voortvloeiende nominatie van Frederiksoord en Wilhelminaoord voor de status van beschermd dorpsgezicht vormden toen reeds voldoende grond voor „bescherming *ad interim*”. Naar het schijnt heeft ook stichting Maatschappij van Weldadigheid zich nooit hard gemaakt voor een dergelijke bescherming van haar erfgoed.

kunnen weten, toen zij hun koloniewoning kochten, dat aanbouwen volgens het bestemmingsplan niet zijn toegestaan. Men heeft ook een eigen verantwoordelijkheid. Het bijzondere karakter van het erfgoed en de sociaal-economische kracht die dit erfgoed voor de omgeving in potentie heeft, rechtvaardigen een rigide beleid ter voorkoming van een verdere aantasting daarvan.⁴⁵

De koloniewoningen aan de Koningin Wilhelminalaan 54, 58 en 62 en aan de Majoor van Swietenlaan 35 zijn betrekkelijk kortgeleden van eigenaar/huurder verwisseld. De gemeente doet het echter voorkomen alsof alle huidige bewoners van de koloniewoningen daar zijn geboren. Aangezien de rijksmonumentale koloniewoningen sowieso geen aanbouw mogen krijgen, zouden er hoogstens een handjevol huishoudens overgebleven zijn voor wie de koloniewoning na tientallen jaren eventueel te klein is geworden.

Die huishoudens zouden desnoods, en desnoods tegen een gunstige regeling, één van de nieuw te bouwen woningen aangeboden kunnen krijgen. Het inwendige volume van de nieuwe woningen kan vergroot worden door deze in de grond te verzinken. De nieuwe woningen worden in Frederiksoord gebouwd in de directe nabijheid van de originele koloniewoningen (van belang voor mensen die een emotionele binding met hun omgeving hebben) en bovendien op veel mooiere locaties dan de originele koloniewoningen aan bijvoorbeeld de drukke Koningin Wilhelminalaan. Dit is dan ook een kans voor stichting Maatschappij van Weldadigheid om de vrijkomende koloniewoningen terug te kopen, te restaureren, en dan te verhuren.⁴⁶

---

⁴⁵ Ik ken een mevrouw in Amsterdam die haar grachtenpandje, waar zij was geboren, moest verlaten toen zij slecht ter been werd. De gemeente peinsde er niet over om haar met een gehandicaptenlift tegemoet te komen.

⁴⁶ Mijns inziens althans moet deze werkwijze economisch neutraal gemaakt kunnen worden. Mocht de restauratie een rijksmonumentale status tot gevolg hebben, dan kan zo'n koloniewoning weer verkocht worden. Gezien de onderhoudsplicht voor monumenten, is haar kwaliteit dan immers gewaarborgd.

3. Suggesties voor een beter concept

(a) De juiste doelgroep voor de Maatschappij van Weldadigheid wordt gevormd door sociaal-maatschappelijk betrokken individuen en organisaties, die Frederiksoord en omgeving zien als een inspirerend gebied voor recreatie en de organisatie van congressen en evenementen.

(b) De nieuwe koloniewoningen moeten vrijwel hetzelfde zichtbare volume krijgen als de originele koloniewoningen. Door deze woningen zo'n 60 cm in de grond te laten verzinken kan het inwendige volume vergroot worden.

(c) De nieuwe woningen moeten visueel ondergeschikt blijven aan het erfgoed: zij moeten slechts een indicatie geven van de oorspronkelijke situatie. Dat kan door de nieuwe woningen een grasdak te geven, waardoor

zij in het landschap worden opgenomen. Zodoende worden de contouren van de oorspronkelijke bebouwing zichtbaar: het silhouet van de stedenbouwkundige structuur keert terug, terwijl de originele koloniewoningen optimaal tot hun recht komen. Grasdaken zijn bovendien ecologisch verantwoord en daarmee wordt tegemoet gekomen aan de factor 'weldadigheid' en zelfs 'verlichte volksverheffing'.⁴⁷

(d) Elke nieuwe woning moeten gebouwd worden op een locatie waar daadwerkelijk ooit een koloniewoning heeft gestaan. Een groter aantal nieuwe woningen is uit historisch oogpunt volstrekt onverantwoord en zal het bestaande erfgoed bovendien verdringen.

(e) Verder pleit ik voor de aanleg van een groenstrook op het huidige parkeerterrein van Park Frederiksoord, parallel aan de Majoor van Swietenlaan. Op deze groenstrook kunnen, op oorspronkelijke bouwlocaties, twee nieuwe woningen gebouwd worden aan weerszijden van de afrit naar het parkeerterrein (vergelijkbaar met de originele koloniewoningen aan de Graaf van Limburg Stirumlaan). Zodoende wordt het conferentiecentrum (en het parkeerterrein) enigszins afgeschermd en wordt zij tegelijkertijd opgenomen in het totale beeld. Geef Park Frederiksoord, conform het oorspronkelijke plan, ook een grasdak. Zodoende wordt de kenmerkende uniformiteit van het gebied hersteld.

(f) In de varkensstal van Hoeve Immer Moed zouden trekkershutten gebouwd kunnen worden. Deze prachtige boerderij staat aan één van de 25 officiële Lange-Afstand-Wandelpaden, LAW 101, in Nederland. 'De Varkensstal' is een prima geuzennaam voor een dergelijke accommodatie.

(g) Het originele deel van Ons Dorpshuis is erg mooi en verdient een andere functie naast de reeds bestaande. Er zou een restaurant gevestigd kunnen worden met een eenvoudige inrichting en een eenvoudige kaart (Hotel Frederiksoord als luxe alternatief). In samenwerking met stichting Kolonieconcerten, die concerten organiseert in het nabijgelegen koloniekerkje, kunnen dan cultuurculinaire arrangementen worden samengesteld.

(h) De huidige planvorming rondom museum De Koloniehof is inhoudelijk veel te breed georiënteerd. De Verlichting (bijlage E) en de persoon Johannes van den Bosch (bijlage F) verdienen alle aandacht.

(i) De term 'armenzorg' is uniek in het westerse taalgebied en typerend voor de sociale verhoudingen in Nederland. Deze zachte kant van de Nederlandse samenleving zou een plaats moeten krijgen in het complete concept. Dit begrip moet dan wel gecombineerd worden met arbeidsreïntegratie, volgens de idealen van de Verlichting. Met de Romantiek kwam daar het idyllische beeld van het plattelandsleven bij (bijlage G).⁴⁸

⁴⁷ Om het ecologische karakter verder te versterken zou voor de woningen aan de Vaartweg de riolering achterwege kunnen blijven door van de Westerbeeksloot een helofytenfilter te maken. En aan de Moerhoven zou een moderne windmolen gebouwd kunnen worden, die het hele gebied van energie voorziet (New Lanark wordt van energie voorzien door een waterkrachtcentrale). Deze molen moet dan geplaatst worden op de zichtlijn van de Molenlaan in Frederiksoord. Ook zou men energie kunnen opwekken uit de mest van de koeien in de Hoeve Koning Willem III. Met een eigen energievoorziening wordt tegemoet gekomen aan het feit dat de koloniën in de 19^e eeuw vrijwel geheel zelfvoorzienend waren. De genoemde doelgroep zal het ecologisch verantwoorde karakter van de bovenstaande suggesties waarderen.

⁴⁸ Dit is de enige suggestie die uit een voorgaande versie van deze notitie is overgenomen.

Bijlage A) De luifel aan een 'spultsje' bij Bargebek (Leeuwarder Courant, ... november 2006, ingekort)

Onnozele arbeidershuisjes en bouwvallige 'boerenspultsjes' worden door liefhebbers gekocht om van de rust en ruimte te genieten. Ze staan op gouden plekken in het landschap. Maar de ruimte binnen valt altijd bitter tegen. Er moet dan wat gebeuren. De gemakkelijkste weg is slopen en nieuwbouw.

Dat gaat meestal verkeerd, want veel mensen menen dat in zo'n landschappelijke omgeving in rustieke stijl gebouwd moet worden. Helemaal mis. Rustiek is geen stijl. Een rustieke sfeer kan niet worden

gemaakt, die moet worden verdiend. Bij nieuwbouw is soms bescheidenheid geboden. Daarbij kan heel goed naar historisch gelouterde thema's en motieven worden gekeken, maar dan moet er flink aan deze gegevens worden geschud om een eigentijds resultaat te krijgen.

Zo'n veel te kleine woning kan ook worden uitgebreid. Dan dien je rekening te houden met dezelfde uitgangspunten. Meestal is bescheidenheid geboden en kunnen historische thema's inspireren tot iets nieuws. Hooiberg- of blokschuurachtige uitbreidingen, mits niet rustiek aangepakt, zijn vaak goed passend. Maar ook contrastrijke aan- of uitbouwen kunnen verrassende resultaten opleveren.

Dat laatste is gebeurd aan de Jachtlustweg bij Wijckel. Eigenlijk is de uitbreiding bescheiden van omvang. En toch: het contrast is te sterk. Dat ligt niet aan de vernieuwing zelf, die is van vorm, materiaalgebruik en detaillering voorbeeldig. Het ligt aan de uiterlijke verzorging van het boerderijtje. Het volledige metselwerk is wit geschilderd: wezensvreemd. In de geveltop zijn de gemetselde vlechtingen, de beitelingen, in een beige-oker geschilderd: kitsch. De Jachtlustweg ligt niet aan de Riviéra of de Tunesische kust.

Bijlage B) Het Handvest van Venetië (1964, ingekort)

Internationaal Handvest voor behoud en restauratie van monumenten en stads- en dorpsgezichten. Goedgekeurd op het 2de Internationale Congres van Architecten en Technici op het gebied van de monumentenzorg van 25-31 mei 1964 te Venetië. Aanvaard door ICOMOS in 1965.

Artikel 1

Het begrip historisch monument omvat niet alleen de architectonische schepping als zelfstandig object, maar ook stads- en dorpsgezichten als uitingen van een bijzonder cultuurpatroon, als voorbeelden van een kenmerkende ontwikkeling of een historische gebeurtenis. Het omvat niet alleen grote artistieke scheppingen, maar ook eenvoudige objecten die in de loop van de tijd een culturele betekenis hebben gekregen.

Artikel 2

Voor het behoud en de restauratie van monumenten dient een beroep te worden gedaan op alle wetenschappelijke en technische kennis, die kan bijdragen aan het bestuderen en veiligstellen van het cultureel erfgoed.

Artikel 6

Het behoud van een monument houdt ook in het behoud van een overeenkomstige schaal van de naaste omgeving. Indien de oorspronkelijke omgeving nog bestaat dient deze te worden gehandhaafd en elke afbraak of verandering, die de bestaande verhoudingen in bouwmassa en kleurstelling zou aantasten, moet worden verboden.

Artikel 9

Restauratie moet uitzondering blijven. Het doel is de esthetische en historische waarden van het monument te behouden en zichtbaar te maken. Restauratie moet gebaseerd zijn op eerbied voor het oude materiaal en de authentieke documenten. Het restaureren houdt op, daar waar het vermoedelijke herstellingen betreft en de hypothese begint: elke om esthetische of technische redenen als onvermijdelijk erkende aanvulling moet de architectonische compositie respecteren en een eigentijds karakter dragen. Elke restauratie moet worden voorafgegaan en begeleid door archeologisch en historisch onderzoek van het monument.

Artikel 12

De onderdelen die de verdwenen gedeelten moeten vervangen dienen op harmonieuze wijze in het geheel opgenomen te worden. Deze moeten echter duidelijk van de originele gedeelten te onderscheiden zijn zodat er geen vervalsing optreedt van de artistieke en historische informatie.

Artikel 13

Toevoegingen kunnen slechts aanvaard worden zover ze de belangrijke onderdelen van het gebouw respecteren en het traditionele kader, het evenwicht in de compositie en de relatie met de omgeving niet verbreken.

Artikel 14

Monumentale stads- en dorpsgezichten vereisen speciale aandacht teneinde bij sanering, inrichting en exploitatie het behoud van waarden te kunnen verzekeren. Voor het uitvoeren van conserverings- en restauratiewerken dient men zich in deze gebieden te houden aan de in bovenvermelde artikelen genoemde uitgangspunten.

Bijlage C) Bezwaarschrift tegen aanbouw (de verwijzingen naar 'Een bewogen moment' zijn aangepast)

Gemeente Westerveld
t.a.v. College van burgemeester en wethouders
Postbus 50
7970 AB Havelte

Amsterdam, 8 april 2007

Geachte heer/mevrouw,

Op 5 maart 2007 heeft de gemeente Westerveld ten behoeve van een aanbouw bij de koloniewoning aan de M.A. van Naamen van Eemneslaan 7 te Wilhelminaoord een vrijstelling van het bestemmingsplan verleend, met een beroep op de 'concrete algemene verklaring van geen bezwaar' uit de provinciale 'Notitie artikel 19 WRO 2005'.

Hierbij maak ik namens stichting Colonies of Benevolence, opgericht ter begunstiging van het erfgoed van de Maatschappij van Weldadigheid, bezwaar tegen de onderhavige bouwvergunning.

1. Het begrip 'bovenlokaal belang'

a) Bij een beroep op de concrete algemene verklaring van geen bezwaar mag er nadrukkelijk geen sprake zijn van bouwprojecten waarbij 'bovenlokale belangen' betrokken zijn en in de provinciale 'Notitie artikel 19 WRO 2005' wordt dienaangaande gerefereerd aan het Provinciaal omgevingsplan (POP). Zoals in paragraaf C.10.2 van het POP II valt te lezen heeft de rijksoverheid bepaald dat het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid van "nationaal belang" is.

U schrijft in uw reactie (BWT 06291) op mijn zienswijze: "Zolang nog geen sprake is van een 'beschermd dorpsgezicht' is er geen sprake van bovenlokaal belang".

Het is mij echter volstrekt onduidelijk waarom de status 'beschermd dorpsgezicht' volgens u een noodzakelijke voorwaarde is voor het bestaan van een bovenlokaal belang en waarom mijn verwijzing naar het POP II dus niet relevant zou zijn.

b) U schrijft: "Dat het pand een karakteristiek beeld geeft betekent niet dat, indien het verbouwd wordt, er daardoor een bovenlokaal belang mee gemoeid is".

Het gaat beslist niet om een betekenisloze verbouwing maar om een aanzienlijke vergroting, welhaast een verdubbeling, van het volume van de woning. Bovendien is de onderhavige bouwvergunning verleend in het kader van uw beleid ten aanzien van de (eventuele) uitbreidingen van alle koloniewoningen in het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid. Tot nu toe stond de uitvoering van dit beleid in één geval op gespannen voet met de wetgeving en in de vier andere gevallen was zij daarmee strijdig: zie [aline 2.5.] van de bijgesloten notitie 'Een bewogen moment'. In een poging om uw beleid volgens de wet te laten verlopen wordt nu artikel 19 lid 2 WRO in stelling gebracht. Daarmee scheidt u een precedent met in potentie verstrekkende gevolgen voor de oudste en de meest kenmerkende bebouwing in de voormalige landbouwkoloniën van de Maatschappij van Weldadigheid: de vele tientallen en alomtegenwoordige koloniewoningen. De bovenlokale belangen die hiermee zijn gemoeid beschrijf ik onderstaand.

c) U schrijft: "Dat het provinciaal omgevingsplan aangeeft dat het omringende [hoezo omringende?] gebied van nationaal belang is wil niet zeggen dat de niet-beschermd koloniewoningen daarbij het belangrijkste bestandsdeel hierin zijn".

In de 'Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van het beschermd dorpsgezicht Frederiksoord-Wilhelminaoord' – het meest recente document waaruit het nationaal geachte belang blijkt – valt te lezen:

"Frederiksoord-Wilhelminaoord is aangewezen als beschermd dorpsgezicht [...] vanwege de systematische ontginning van de woeste gronden, die in een voor dit gebied karakteristieke ruimtelijke structuur heeft geresulteerd. Deze wordt in beginsel gekenmerkt door een rechtlijnig wegenpatroon en gelijkvormige woningen, die op een regelmatige afstand van elkaar staan" (p. 2).

De gelijkvormige woningen zijn dus in ieder geval zeer belangrijk met betrekking tot de karakteristieke ruimtelijke structuur.

Langs het noordelijke deel van de M.A. van Naamen van Eemneslaan, waaraan de onderhavige koloniewoning is gelegen, staan slechts twee koloniewoningen met een beschermende status tegenover niet minder dan zestien niet-beschermde exemplaren. De exacte verhoudingen voor het gebied in haar totaliteit zijn mij niet bekend, maar mijns inziens is het samenstel van de niet-beschermde exemplaren van een groter belang voor de karakteristieke ruimtelijke structuur dan de relatief zeer beperkte hoeveelheid beschermde koloniewoningen. Naar verluidt – zoals ook de ruimtelijke onderbouwning te kennen geeft is de “visie voor het gebied van de Maatschappij van Weldadigheid” immers nog “in de ontwerpfase” – mogen alleen de niet-beschermde koloniewoningen een aanbouw krijgen. Daarom zijn de niet-beschermde exemplaren des te belangrijker voor de toekomst van de karakteristieke ruimtelijke structuur.

d) U schrijft: “Hier is naar onze mening alleen het individuele belang van de eigenaar aanwezig en aantoonbaar”.

In dat geval zou u niet werken aan het ontwerp van een visie, ten behoeve waarvan talloze partijen zijn geraadpleegd.

e) U schrijft: “Er is op dit moment geen sprake van definitieve plaatsing op de UNESCO werelderfgoedlijst waardoor wederom ook hierdoor geen bovenlokale belangen zijn gemoeid”.

De burgemeester van de gemeente Westerveld pleitte bijna twee jaar geleden voor een onderzoek naar de mogelijkheden om het gebied op de werelderfgoedlijst geplaatst te krijgen. Aangezien het begrip ‘bovenlokaal belang’ in het POP II niet nader wordt gedefinieerd, is de ambitie van de burgemeester niet in overeenstemming te brengen met de twee laatstgenoemde meningen uit uw reactie op mijn zienswijze.

En omwille van welk uitsluitend lokaal belang zijn in de afgelopen jaren provinciale (o.a. een bijdrage aan het rapport ‘Een monument in beweging’), nationale (Belvédère), en Europese (LEADER+ en POP) subsidies, ter waarde van honderdduizenden euro’s, verleend ten gunste van het erfgoed van de Maatschappij van Weldadigheid?

Het belang van dit erfgoed vormde voor de nationale Erfgoedinspectie, die in 2006 slechts twee inspectierapporten heeft geschreven, een aanleiding om de gemeente Westerveld aan een onderzoek te onderwerpen. En haar conclusie loog er niet om: zie de inleiding van de bijgesloten notitie.

Het huidige proces kan leiden tot de status UNESCO werelderfgoed voor het erfgoed van de Maatschappij van Weldadigheid in haar totaliteit, waaronder de Wortelkolonie in België. V.z.w. Erfgoed Hoogstraten heeft het medebeheer over deze kolonie. Zij heeft dus een ‘bovenlokaal’ belang bij de ontwikkelingen in het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid. En ook haar bevindingen liegen er niet om. In haar nieuwsbrief van september 2006 schrijft zij:

“Onder de benaming ‘Een monument in beweging’ wil men toelaten dat de eigenaars hun kleine gebouwen flink mogen vergroten en zwaar mogen restaureren. Het is een project dat bij ons in Vlaanderen allicht geen kans zou krijgen. Ondanks dit omstreden plan wil de Maatschappij het domein voordragen om opgenomen te worden op de lijst van het Werelderfgoed”.

Stichting Colonies of Benevolence, gevestigd te Amsterdam, onderschrijft de teneur van dit citaat volledig: uw beleid is niet in overeenstemming te brengen met het proces dat kan leiden tot de status UNESCO werelderfgoed en het is bovendien ondenkbaar dat de aanbouwen, in tegenstelling tot de relatief goedkope tuinhuisjes en schuren in het gebied, in de toekomst ooit nog ongedaan gemaakt kunnen worden, teneinde alsnog de betreffende status toegekend te krijgen.

2. Het begrip ‘waardevolle bebouwing’

a) Bij de concrete algemene verklaring van geen bezwaar geldt een lijst met concrete gevallen, die onder andere bepaalt dat de hoofdvorm van waardevolle bebouwing gehandhaafd dient te blijven (eerste geval).

U schrijft: “Uw standpunt dat het een waardevolle koloniewoning is, is en blijft uw eigen mening”.

Het POP II, dat aan het gebied de “hoogste gaafheidgraad” toekent (zie kaart 10), bepaalt in paragraaf C.6.2 echter:

“Onder waardevolle bebouwing wordt bebouwing verstaan die in cultuurhistorisch of landschappelijk opzicht waardevol is, of betekenis heeft voor het karakter van een dorp en/of omgeving”.

De onderhavige koloniewoning is ontegenzeggelijk waardevol in de betekenis van het POP II. U bent immers ook van mening dat “het pand een karakteristiek beeld geeft”.

b) U schrijft: "Indien een koloniewoning van nationaal belang kan zijn of is, dan is deze van rijkswege beschermd als rijksmonument. Dit is hier zeker niet het geval. [...] Dit betekent dat de historische waarde niet aantoonbaar is".

Ik heb zojuist het tegendeel aangetoond en ik verwijs graag opnieuw naar het POP II:

"De planologische bescherming voor waardevolle bebouwing is anders van aard dan bij een aanwijzing als monument. De rol van de ruimtelijke ordening bij de bescherming van waardevolle bebouwing is volgend. Het accent zal meer gebiedsgericht dan objectgericht zijn, waarbij de karakteristieke kenmerken (identiteit van een gebied) en de samenhang daarvan de basis vormen. Dit kan in sommige gevallen inhouden dat de omgeving vrijgehouden wordt van bebouwing".

En voor de directe omgeving geldt:

"Sommige waardevolle bouwwerken ontleen hun specifieke waarde mede aan de inrichting van de directe omgeving, bijvoorbeeld door een grote open ruimte eromheen [...]".

Het karakteristieke kenmerk van de bebouwing in het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid is nu juist het samenstel van de uitermate eenvoudig vormgegeven koloniewoningen, die staan op oorspronkelijk onbebouwde en als zodanig voor het gebied karakteristieke landbouwpercelen.

3. Het begrip 'hoofdvorm'

a) Bij de concrete algemene verklaring van geen bezwaar geldt een lijst met concrete gevallen, die onder andere bepaalt dat de hoofdvorm van waardevolle bebouwing gehandhaafd dient te blijven. En in het geval van de aanbouw blijft de hoofdvorm van de waardevolle originele koloniewoning zelf natuurlijk niet gehandhaafd. In de ruimtelijke onderbouwing ten behoeve van de onderhavige bouwvergunning staat geschreven:

"In de gemeente Westerveld wordt daarom gewerkt aan een visie voor het grondgebied van de Maatschappij van Weldadigheid. [...] De visie is opgesteld in nauw overleg tussen gemeente, welstands- en monumentencommissie, de Maatschappij van Weldadigheid en de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschappen en Monumenten".

In de bijgesloten notitie verwijs ik naar de welstandscommissie in [alinea 2.1.] en naar de monumentencommissie in voetnoot [27]. En voor de kwaliteit van alle bij de ontwikkelingen in het gebied van stichting Maatschappij van Weldadigheid betrokken instanties verwijs ik naar de bijgesloten notitie in zijn geheel. De RACM (zie o.a. voetnoot [23]) en het Drents Plateau (o.a. voetnoot [...]) hebben bovendien uitsluitend geadviseerd met betrekking tot de vorm van de door u gewenste uitbreidingen van koloniewoningen. De eventuele strijdbaarheid met het bestemmingsplan, de wenselijkheid of de noodzaak van de uitbreidingen (inclusief het volume daarvan) vormden daarbij geen punt van overweging. De visie van Erfgoed Hoogstraten op de aanbouwen bij koloniewoningen is echter van doorslaggevend gewicht: voor de kwaliteiten van één van haar bestuursleden, de heer F. Horsten, verwijs ik korthedshalve naar voetnoot 13. Bovendien werkt Erfgoed Hoogstraten momenteel aan een formidabel plan om haar erfgoed economisch tot ontwikkeling te brengen.

b) U schrijft: "[...] door het aanbrengen van een transparant tussenlid wordt het aangebouwde bijgebouw visueel losgekoppeld van het hoofdgebouw waardoor de hoofdvorm daarvan gehandhaafd blijft".

Een bijgebouw is, voor de goede orde, in de gangbare betekenis van het woord niet voor bewoning geschikt en een "aangebouwd bijgebouw" kent geen verbinding met / doorgang tot de woning. In het onderhavige geval wordt de woning zelf vergroot middels een aanbouw en met betrekking tot de visuele gevolgen daarvan verwijs ik korthedshalve naar [alinea 2.2.] van de bijgesloten notitie. De 'Notitie artikel 19 WRO' spreekt bovendien niet van de hoofdvorm van een (hoofd-) gebouw maar van de hoofdvorm van waardevolle bebouwing en het begrip "bebouwing" verwijst niet zozeer naar de afzonderlijke gebouwen, maar naar de stedenbouwkundige structuur. Een incidentele aanbouw van het onderhavige kaliber is al erg genoeg, maar het effect van vele tientallen gelijkvormige aanbouwen bij koloniewoningen is desastreuus voor de stedenbouwkundige structuur, omdat hierdoor een ernstige vervalsing van de artistieke en historische informatie optreedt.

c) Bovendien bepaalt het POP II:

"Waardevolle bebouwing wordt zoveel mogelijk in haar oorspronkelijke vorm instandgehouden. Ook in de omgeving van waardevolle bebouwing wordt rekening gehouden met de specifieke waarde van die bebouwing, met kennis van de daar geldende omgevingskarakteristieken".

U houdt de waardevolle bebouwing (provinciale monumenten inclusief) beslist niet “zoveel mogelijk in haar oorspronkelijke vorm” in stand door aan de lopende band vrijstellingen van het bestemmingsplan te verlenen ten behoeve van relatief zeer grote aanbouwen bij koloniewoningen.

Ook kunt u, verwijzend naar de bepaling “zoveel mogelijk”, geen goede argumenten geven voor de eventuele noodzaak hiervan: zie [alinea 2.6.] van de bijgesloten notitie.

4. Het begrip ‘goede ruimtelijke onderbouwing’

a) In de ruimtelijke onderbouwing ten behoeve van de onderhavige bouwvergunning valt met betrekking tot de “visie voor het gebied van de Maatschappij van Weldadigheid” te lezen:

“De visie is momenteel nog in de ontwerpfase, maar heeft al wel instemming van het college van burgemeester en wethouders van Westerveld. Het is de bedoeling dat deze visie wordt vertaald in de Welstandsnota en aansluitend in het bestemmingsplan. Gezien het traject van ontwikkeling en de status van de visie op dit moment, mag hetgeen in de visie staat weergegeven als toekomstig beleid worden beschouwd”.

Ik ben de betreffende “instemming van het college” echter nooit tegengekomen in één van haar besluitenlijsten.

b) Volgens de ‘Notitie artikel 19 WRO 2005’ wordt onder een goede ruimtelijke onderbouwing bij voorkeur een gemeentelijk of intergemeentelijk structuurplan verstaan. Daarvan is in het onderhavige geval sowieso geen sprake. Volgens de notitie kan de ruimtelijke onderbouwing ook haar grondslag vinden in “door de gemeenteraad vastgesteld ruimtelijk beleid, zoals [...] of op anderszins door het gemeentebestuur [i.e. het college én de raad] vastgestelde uitgangspunten”.

De gemeenteraad heeft de “visie voor het grondgebied van de Maatschappij van Weldadigheid” echter niet behandeld. En dat terwijl het beleid waarop deze visie betrekking heeft reeds meer dan twee jaar geleden in gang is gezet!

Zowel inhoudelijk als formeel werd de onderhavige bouwvergunning dus op onjuiste gronden verleend.

Hoogachtend,

Stichting Colonies of Benevolence
Dimitri Knobbe
Van Helt Stocadestraat 28-1
1073 JD Amsterdam

Bijlage D) Concept-zienswijze tegen lelieteelt in Frederiksoord

Gemeente Westerveld
t.a.v. het college van burgemeester en wethouders
Postbus 50
7970 AB Havelte

Betreft: concept-zienswijze op de door stichting Maatschappij van Weldadigheid aangevraagde
aanlegvergunning ten behoeve van lelieteelt op haar grondgebied in de hooilanden van de
Wapserveense Aa te Frederiksoord

Amsterdam, 25 september 2007

Geachte college,

Met verbijstering hebben ondergetekenden kennis genomen van de aanleg van ruim 8 hectaren lieldvelden in de hooilanden van de Wapserveense Aa te Frederiksoord.

Onderstaand behandelen wij (1) de procedurele gang van zaken tot op heden, (2) de gebiedsvisie voor de domeinen van stichting Maatschappij van Weldadigheid, (3) het bestemmingsplan Buitengebied Vledder, (4) het Provinciaal Omgevingsplan, en (5) de precedentwerking die bij de verlening van een aanlegvergunning dreigt. In paragraaf 6 volgt onze conclusie.

1. PROCEDURE

Stichting Maatschappij van Weldadigheid had voorafgaande aan haar werkzaamheden geen vergunningen aangevraagd. Onderstaand behandelen wij procedurele gang van zaken tot op heden.

1.1. Vergunning waterschap

Het waterschap Reest en Wieden heeft, nadat zij stichting Maatschappij van Weldadigheid op haar meldingsplicht (voor de waterpomp) en vergunningsplicht (voor graafwerkzaamheden) had geattendeerd, op 13 maart 2007 alsnog een vergunning verleend voor de vervanging van duikers in twee onderhoudspaden en voor het hierbij noodzakelijke graafwerk in de zogenaamde verbodszones.

Ten aanzien van de ecologische gevolgen van lelieteelt zijn de waterschappen en de gemeenten gebonden aan het Lozingenbesluit open teelt en veehouderij (2000), dat lelieteelt zelfs in waterwingebieden toestaat (tot woede van waterbedrijven). Sinds een aantal jaren experimenteren belanghebbende partijen echter met milieuvriendelijkere methoden voor de teelt van lelies, onder andere omdat de milieuwetgeving wordt aangescherpt:

- Zo worden de bepalingen van het Provinciaal Omgevingsplan II (2004) veel scherper geformuleerd in de daarmee corresponderende bepalingen van het Waterbeheerplan (2007). Het laatstgenoemde document stelt ten aanzien van de locatie waarop de lieldvelden werden aangelegd onder andere het „behoud en ontwikkeling van natuurwaarden waarop” en biedt zij „nadrukkelijk kansen voor de uitbreiding van ecologische waarden en natuurwaarden”.
- Voor het aanleggen van de drainage hoefde stichting Maatschappij van Weldadigheid in maart 2007 nog geen vergunning bij het waterschap aan te vragen. Bij voorkomende gevallen ligt dat volgens het Waterbeheerplan binnenkort anders: „Het waterschap werkt in het jaar 2007 een regeling uit voor het aanleggen of verwijderen van ontwateringsmiddelen. [...] De regeling moet ertoe bijdragen dat de GGOR kan worden gerealiseerd of gehandhaafd”.
- Met GGOR (gewogen grond- en oppervlaktewaterregime) wordt het regime bedoeld waarbij sprake is van de best haalbare doelrealisatie in een gebied. Het GGOR Noord-Nederland zal pas over zo'n 30 jaar gebiedsdekkend gerealiseerd zijn.

Het bovenstaande geeft een indruk van de toenemende zorg voor grond- en oppervlaktewater en de ontwikkeling van een integraal waterbeheer. De eventuele gevolgen daarvan voor de lelieteelt zijn nog onduidelijk.

Op dit moment heeft uitsluitend de gemeente Westerveld de mogelijkheid om toekomstige lelieteelt op de onderhavige locatie (en op vergelijkbare locaties binnen de gemeentegrenzen) te voorkomen. Het waterschap heeft namelijk geen bezwaar kunnen maken tegen de door stichting Maatschappij van Weldadigheid gegraven nieuwe afwateringssloot, ondanks artikel 3.6. lid 1a van de Keur van het waterschap Reest en Wieden (2007): „Het is verboden wateren te maken, indien daarvan in betekenende mate een wijziging van de waterstaatkundige situatie is te verwachten”. Gezien het Lozingenbesluit kan dit artikel uitsluitend nog betrekking hebben op het kwantiteitsbeheer, en de nieuwe sloot heeft daarop in principe – dat wil zeggen de sloot als zodanig – geen effect van betekenis. Alleen de gemeente kan voorkomen dat de nieuwe sloot daadwerkelijk gebruikt wordt als afwateringssloot, en daarmee een waterstaatkundige betekenis in kwantitatieve zin krijgt. Voor het aanleggen van de drainageleidingen behoort namelijk een aanlegvergunning te worden aangevraagd.

Ook kan de gemeente de aanlegvergunning weigeren op basis van de in dit schrijven behandelde beleidsdocumenten. Uit deze documenten blijkt namelijk dat, afgezien van de kwantitatieve en kwalitatieve waterstaatkundige belangen (en de daarmee samenhangende ecologische en natuurlijke belangen), ook landschappelijke, cultuurhistorische en economische belangen in het geding zijn.

1.2. Aanvraag aanlegvergunning

Ook uit de vergunning van het waterschap blijkt dat stichting Maatschappij van Weldadigheid een nieuwe afwateringssloot heeft laten graven. Dat aspect van de werkzaamheden bleef echter onbesproken in uw schrijven aan stichting Maatschappij van Weldadigheid d.d. 16 maart 2007 (07/03694) en in de aanvraag van de aanlegvergunning van deze stichting d.d. 21 maart 2007. Deze aanvraag ging vergezeld van een kaart die hoorde bij de vergunning van het waterschap. Hierop is te zien dat een medewerker van stichting Maatschappij van Weldadigheid de woorden ‘nieuwe sloot – overig water’ heeft doorgekrast en daarboven ‘uitgediept’ heeft geschreven. Mogelijk heeft er voor de ruilverkavelingen een sloot gelegen: het blijft ongeoorloofd. Stichting Maatschappij van Weldadigheid heeft, voor de goede orde, geen bezwaar gemaakt tegen de vergunning van het waterschap.

Volgens de vergunningaanvraag van stichting Maatschappij van Weldadigheid zijn de bestaande sloten uitgediept: zijn de bestaande sloten op bepaalde punten aan iedere zijde 10-15cm verbreed (volgens uw schrijven met 50cm.): en kennen alle sloten als gevolg van deze werkzaamheden thans een breedte van 2,50m en een diepte van 1,40m. Gezien het profiel van de sloten, kan daaruit worden afgeleid dat ten behoeve van de nieuwe sloot, met een lengte van 300m, minimaal reeds 525m³ grond werd afgegraven. Volgens de vergunningaanvraag zou het in totaal gaan om 560m³. En dan blijft voor de andere sloten, met een lengte van 610m, slechts 35m³ over. Dat is, op basis van de genoemde maten, al zeer onwaarschijnlijk. Maar alle sloten zijn in werkelijkheid veel breder en veel dieper geworden dan stichting Maatschappij van Weldadigheid beweert.

Gezien het bovenstaande hoort stichting Maatschappij van Weldadigheid een nieuwe aanvraag in te dienen bij de gemeente Westerveld en te bewijzen dat de Ontgrondingenwet niet van toepassing is.

1.3. Status aanvraag

Toen de heer J. van Dalen (fractie Progressief Westerveld) de gemeente Westerveld attendeerde op de vergunningsplicht van stichting Maatschappij van Weldadigheid, weigerde de gemeente om de graafwerkzaamheden tot nader order stil te laten leggen. Met betrekking tot deze merkwaardige gang van zaken verwijzen wij korthedshalve naar het bijgesloten artikel. Stichting Maatschappij van Weldadigheid heeft haar aanvraag van de aanlegvergunning pas ingediend nadat de gemeente Westerveld haar daartoe had gesommeerd middels het in alinea 1.2. genoemde schrijven. De gemeente heeft echter nog steeds geen aanlegvergunning verleend. Bovendien heeft zij de aanvraag hiervan niet gepubliceerd in het huis-aan-huisblad Da's Mooi.

Dit rechtvaardigt een klacht bij de VROM-inspectie en de Nationale Ombudsman.

Wij verzoeken u met klem de wettelijke procedures te volgen. Hoewel de (nieuwe) aanvraag van de aanlegvergunning nog niet is (ingediend en) gepubliceerd, ontvangt u bij voorbaat deze concept-zienwijze tegen de verlening daarvan.

2. GEBIEDSVISIE

In juni 2005 presenteerde ingenieursbureau Oranjewoud haar rapport 'Een monument in beweging'. Volgens onder andere de bijbehorende 'visiekaart functionele ontwikkeling' waren de hooilanden van de Wapserveense Aa bestemd voor het „versterken [van] ecologische verbindingzones”. De onderhavige lieldvelden voldoen geenszins aan deze bestemming. De milieuschade van lieldeteelt is immers spreekwoordelijk ('gifbolletjes').

Stichting Maatschappij van Weldadigheid behoort een dergelijke milieuvriendelijke teelt op haar grondgebied juist te weren, op basis van het ideële karakter van haar immaterieel erfgoed. Die specifieke rol – men spreekt van 'Nieuwe Weldadigheid' – wordt in het rapport van Oranjewoud en op www.weldadigheid.nl bij herhaling aan haar toebedacht: „Als hoeder van het erf- en gedachtegoed is de MvW dé instantie bij uitstek om ontwikkelingen te coördineren of initiëren en om deze te toetsen aan dit gedachtegoed”.

3. BESTEMMINGSPLAN

Volgens het bestemmingsplan Buitengebied Vledder (besluit gemeenteraad: 30 juni 1992) zijn de hooilanden „tevens bestemd voor de opbouw, het behoud en/of herstel van de aan de gronden eigen natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische waarde”. De lieldvelden voldoen geenszins aan deze bestemming.

In de 'gedeeltelijke goedkeuring' van dit bestemmingsplan (besluit gedeputeerde staten: 16 februari 1993) werd de zojuist geciteerde zin gehandhaafd. De provincie uitte echter bezwaren tegen het onderscheid tussen de bestemming 'beekdalgronden' en de bestemming 'Agrarisch gebied in besloten landschap' (hierin werden de lieldvelden aangelegd), voorzover de gebieden met de laatstgenoemde bestemming deel uitmaken van het dalgebied:

„Naar ons oordeel doet de door het gemeentebestuur voorgestane tweedeling qua bestemming geen recht aan de ruimtelijke samenhang van het beekdal. Zowel het gebied ten zuiden als ten noorden van de Wapserved vormt landschappelijk en natuurwetenschappelijk een belangrijk onderdeel van het beekdalsysteem. Wezenlijk is in dit verband het belang van de samenhang binnen het gehele beekdal (brongebied tot en met benedenloop) en van het beekdal met de omgeving (hoge zijflanken en verder gelegen voedingsgebieden). Beekdalen fungeren hierdoor vanouds als ecologische verbindingzones. Zowel het rijks- als provinciaal beleid is erop gericht dergelijke beekdalsystemen zo goed mogelijk te handhaven en zo mogelijk opnieuw te ontwikkelen”.

Als gevolg van dit bezwaar werd door de gemeenteraad op 24 juni 1997 een partiële herziening van het bestemmingsplan vastgesteld. Deze partiële herziening bevatte de toevoeging 'relatie met beekdal' voor sommige delen van het 'agrarisch gebied in besloten landschap'. Daarmee werden althans tunnelkassen en glastuinbouw in deze gebieden uitgesloten. Maar de onderhavige lieldeteelt komt op geen enkele wijze tegemoet aan de ecologische zorg die reeds 14 jaar geleden bestond bij de provincie Drenthe. Bovendien speelt de wereldwijde klimaatsverandering ondertussen een prominente rol bij de beoordeling van waterstaatkundige belangen in kwantitatieve zin.

4. POP II

Zodoende zijn de lieldvelden al helemaal niet in overeenstemming te brengen met huidige beleid van de provincie Drenthe, zoals dat onder andere wordt beschreven in het vigerende Provinciaal Omgevingsplan (POP). POP II voorziet in de behoefte om verschillende sectorale beleidslijnen, die alle min of meer betrekking hebben op de fysieke leefomgeving, met elkaar in verband te brengen. Zij vervult zodoende een „integratiefunctie”. Daarnaast omvat POP II alle vormen van planning die gericht zijn op beïnvloeding van de fysieke leefomgeving. Wij behandelen onderstaand het beleid van de provincie Drenthe, voorzover dat van betekenis is voor de locatie waarop de lieldvelden werden aangelegd.

4.1. Het provinciaal zoneringsbeleid

Het toetsingskader wordt in POP II gevormd door het zogenaamde zoneringsbeleid. De lieldvelden liggen in zone IV ('Verwevingsgebied landbouw en natuur'). Onderstaand behandelen wij de alinea's 'Inrichting', 'Water' en 'Kwekerijen', die alle betrekking hebben op deze zone:

4.1.1. Inrichting

“Inrichtingsmaatregelen binnen deze zone worden afgestemd op behoud, herstel en ontwikkeling van de waarden natuur, landschap en cultuurhistorie, waarbij rekening wordt gehouden met het landbouwkundig gebruik”.

Deze maatregelen worden in POP II nader beschreven: „In het bijzonder gaat het hierbij over bijlage C en de vijf bijbehorende kaarten [de kaarten 6 t/m 10], alsmede over het aanwezige reliëf”. Onderstaand behandelen wij deze verwijzingen:

4.1.1.1. Bijlage C (gebiedskennmerken)

Uit bijlage C blijkt onder andere dat de lieldvelden liggen in een gebied (kenmerk 104) waarvan grote delen zijn verdroogd. Maar in perioden van intensieve neerslag kan over de gehele lengte van het beekdal juist wateroverlast verwacht worden. Daarom bepaalt POP II: „In beekdalen worden daarom geen nieuwe werken uitgevoerd die de afvoer van water versnellen”.

De ten behoeve van de lieldvelden aangelegde drainage en de nieuwe afwateringssloot zijn strijdig met deze bepaling (zie ook de onderstaande alinea ‘water’).

Tot slot willen wij opmerken dat de lieldvelden zijn aangelegd in een gebied waar in verband met natuurwaarden slechts beperkt gebruik mag worden gemaakt van diep grondwater (kaart 13). De ten behoeve van de lieldvelden aangelegde waterpomp, met een capaciteit van 40m³ per uur, kan uitsluitend een negatief effect hebben op deze natuurwaarden.

4.1.1.2. Kaart 6 (aardkundig waardevolle gebieden)

De lieldvelden liggen in een „geomorfisch en/of bodemkundig waardevol beekdal”.

Op deze kaart staan slechts 11 verwijzingen naar een voor de provincie Drenthe belangrijk „petgat of meer”, en daarvan liggen er maar liefst 6 in het dal van de Wapserveense Aa.

Op en nabij de lieldvelden leven/leefden onder andere de heikikker, de poelkikker, de ringslang en de hazelworm. Deze soorten worden genoemd in tabel 2 en 3 van de Flora- en faunawet, hetgeen betekent dat voor ruimtelijke ingrepen en regulier beheer een ontheffing moet worden aangevraagd bij kans op schade. Stichting Maatschappij van Weldadigheid is ook in dit opzicht in verzuim gebleven.

4.1.1.3. Kaart 7 (ecologische structuren)

De lieldvelden liggen in (a) een „gebied met botanische waarden voor sloten”, (b) een „gebied van belang voor weidevogels” en (c) een „gebied met waarden voor ganzen, zwanen en steltlopers”.

Volgens vereniging SOVON Vogelonderzoek is de vogelstand in het dal van de Wapserveense Aa in de afgelopen jaren sterk gedaald als gevolg van de verdroging van het land. Desondanks werd in 2005 het eerste Nederlandse broedgeval van een paartje Wilde Zwanen waargenomen. Dit jaar kwamen vier jongen uit. Soms zwemmen zij in dat deel van de Wapserveense Aa, waarop nu het drainagewater van de lieldvelden wordt geloosd.

4.1.1.4. Kaart 10 (cultuurhistorische gaafheden)

De lieldvelden liggen in een gebied met de „hoogste gaafheidsgraad” van cultuurhistorische waarden, en ook de aantasting hiervan is te betreuren. De oude Maatschappij van Weldadigheid heeft immers nooit lieldteelt bedreven, en al helemaal niet in de hooilanden van de Wapserveense Aa.

Vanaf de Burgemeester Wynoldyweg heeft men over deze hooilanden een prachtig zicht op de oude ‘proefkolonie’. Het is alleen al om die reden onbegrijpelijk dat deze hooilanden, voor zover zij liggen op het oorspronkelijke grondgebied van de Maatschappij van Weldadigheid, niet zijn opgenomen binnen de begrenzing van het beschermde dorpsgezicht Frederiksoord-Wilhelminaoord. Momenteel wordt zelfs onderzocht of deze twee voormalige landbouwkoloniën geplaatst kunnen worden op de UNESCO werelderfgoedlijst.

Terzijde willen wij opmerken dat POP II zich richt op een selectieve groei van het toerisme („kwaliteitsverbetering”) en dat in de gemeente Westerveld één op de vier arbeidsplaatsen voort komt uit deze sector.

Door de moedwillige aantasting van de natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische waarden komen bovendien eventuele subsidies vanwege onder andere de provincie, de centrale overheid, de EU en de UN onder druk te staan.

4.1.1.5. Het aanwezige reliëf

Het oorspronkelijke reliëf werd ernstig aangetast. Zo werd de afgegraven grond gestort in een natuurlijke komvormige laagte en werd het gehele terrein geëgaliseerd.

De lievalden werden aangelegd op een relatief hoge zijflank van het beekdal. Door de aangelegde drainage + de waterpomp + de zogenaamde afspoelingen van de lievalden zal het maaiveld hier dalen.

4.1.2. Water

Onderstaand citeren wij de alinea 'water' integraal:

- het grondgebruik bestaat veelal uit natuurgebieden, beheersgebieden en laaggelegen landbouwgronden. Bij het bepalen van de meest optimale waterhuishoudkundige situatie is de lage ligging bepalend. De waterhuishouding wordt afgestemd op de natuurdoelen. Waar mogelijk blijft de bestaande waterhuishoudkundige inrichting afgestemd op de landbouw en de recreatie en wordt deze voor deze sectoren niet actief verslechterd.
- De waterhuishouding sluit zo dicht mogelijk aan op de 'natuurlijke' waterhuishouding. Juist in deze gebieden, die veelal aaneengesloten liggen, kan invulling worden gegeven aan de watersysteemgedachte. Hierbij functioneert het watersysteem met een minimum aan technische werken. Hierdoor ontstaat een duurzaam watersysteem dat zowel watertekorten als wateroverschotten eenvoudig kan verwerken.
- Voorzover gronden zijn gelegen in beekdalen, geldt het 'Nee, tenzij'-beleid (zie C.3.3.).
- Daar waar zone IV op hogere gronden is gelegen, wordt gestreefd naar het vasthouden en conserveren van water op het maaiveld en in natuurlijke komvormige laagten. Dit om vanuit het oogpunt van een duurzaam watersysteem de 'sponswerking' zo goed mogelijk te herstellen. De sponswerking van deze hoger gelegen gronden kan onder meer hersteld worden door het verwijderen van kunstmatige ontwateringsmiddelen.
- De waterhuishoudkundige gevolgen van maaiveldddaling door oxidatie en klink kunnen niet worden gecompenseerd.
- Wateraanvoer dient beperkt te blijven tot de huidige mogelijkheden en wordt, indien mogelijk, verminderd.
- De huidige oppervlaktewaterkwaliteit dient tenminste behouden te worden.
- Lozingen op het oppervlaktewater en in de bodem zijn in beginsel niet toegestaan. Indien een lozing onvermijdelijk is, dienen de best bestaande technieken ter reductie van de verontreiniging te worden toegepast.

4.1.3. Kwekerijen

Deze alinea bepaalt: „De vestiging van kwekerijen is uitgesloten in deze zone, evenals het oprichten van tunnelkassen en blaastunnels”.

Ons inziens dienen de lievalden aangemerkt te worden als een kwekerij. Het Van Dale woordenboek definieert een kwekerij althans als een „plaats waar iets gekweekt wordt (b.v. bomen, bloembollen)”. Bovendien is het beleid ten aanzien van zone IV gericht op landbouw en natuur (in tegenstelling tot zone III: landbouw en landschap) en is de strekking van de geciteerde bepaling dus niet in de laatste plaats een ecologische. En de lelie is in dit opzicht een berucht gewas. Het feit dat lelieteelt bijvoorbeeld niet met naam en toenaam wordt genoemd in het Waterbeheerplan, vindt zijn oorsprong in het besluit van het waterschap Reest en Wieden d.d. 28 november 2006 dat lelieteelt niet als de enige boosdoener beschouwd mocht worden. Daarom werd het woord 'lelieteelt' uit het concept-Waterbeheerplan vervangen door „intensieve teelten”.

4.2. Milieubeschermingsgebieden

Volgens de Wet milieubeheer (Wm) is een provincie verplicht gebieden aan te duiden „waarin de kwaliteit van het milieu of van één of van meer onderdelen daarvan bijzondere bescherming behoeft”. Volgens POP II omvatten milieubeschermings- gebieden de belangrijkste gebieden in de provincie Drenthe met hoge bodem-

en waterafhankelijke natuurwaarden (flora en fauna) en intrinsieke bodemwaarden. De lieldvelden werden aangelegd in een milieubeschermingsgebied.

4.3. BOK

In Drenthe worden algemene milieudoelinden overal nagestreefd, maar met voorrang in milieubeschermingsgebieden. Ten aanzien van deze gebieden wordt bovendien ingezet op een zogenaamde BOK (bijzondere omgevingskwaliteit), die gerealiseerd dient te worden aan de hand van in POP II beschreven doelstellingen.

Een BOK in een bepaald gebied wordt natuurlijk ook beïnvloed door ingrepen c.q. activiteiten in aangrenzende gebieden. Volgens POP II worden daarom ook hier maatregelen getroffen: „Voor waterhuishoudkundige aspecten betekent dit bijvoorbeeld dat rekening wordt gehouden met het totale stroomgebied, waarin het milieubeschermingsgebied ligt”.

Bovendien luidt een doelstelling van POP II met betrekking tot de kwaliteit van oppervlaktewater als volgt: „In de planperiode krijgt het verbeteren van de waterkwaliteit van de beken prioriteit”. Ten overvloede wijzen wij nogmaals op de ecologische gevolgen van lieldeteelt.

4.4. Gebieden ‘Ontwikkeling natuurwaarde’

Afgezien van het bovenstaande liggen de lieldvelden in één van de ‘Prioritaire gebieden voor ontwikkelingsgerichte benadering van het landschap’. Voor de locatie waarop de lieldvelden werden aangelegd is deze benadering gericht op ‘Ontwikkeling natuurwaarde’, waarbij het vooral gaat om waarden die in potentie aanwezig zijn en nog kunnen worden ontwikkeld. De aanleg van de lieldvelden doorkruisen deze ambitie, terwijl gebieden met de aanduiding ‘Ontwikkeling natuurwaarde’ (en ‘Ontwikkeling natuurwaarde en waterwinning’) volgens POP II juist „in het bijzonder” een rol spelen bij de invulling van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS).

5. PRECEDENTWERKING

De lieldvelden werden aangelegd in het dal van de Wapserveense Aa ten noordoosten van de Burgemeester Wynoldyweg. Indien de aanlegvergunning daadwerkelijk wordt verleend, houdt niets de aanleg van meer lieldvelden tegen in het onderhavige stroomgebied binnen de grenzen van de gemeente Westerveld. Nader toegelicht geldt dat voor:

- het dal van de Vledder Aa (ten noorden van Doldersum begint echter een zone V, die een hogere beschermingsgraad betekent voor natuurwaarden);
- het dal van de Wapserveense Aa ten oosten van de Vledder Aa. Dit deel van het stroomgebied heeft niet de aanduiding milieubeschermingsgebied en ligt in zone III, die een lagere beschermingsgraad betekent voor natuur, landschap en cultuurhistorische waarden;
- het dal van de Wapserveense Aa ten zuidwesten van de Burgemeester Wynoldyweg. Dit deel van het stroomgebied heeft niet de aanduiding milieubeschermingsgebied en ligt in de zones I, II of III, die een lagere beschermingsgraad betekenen voor natuur, landschap en cultuurhistorische waarden. Zij vormt samen met de Steenwijker Aa, het noordoostelijke deel van de Wapserveense Aa (tot en met de aftakking van de Vledder Aa) en de Vledder Aa echter wel een ‘robuuste ecologische verbindingzone’ tussen twee nationale parken/Natura 2000 gebieden (zie het project ‘Van Wold tot Weerribben’ op de website van de gemeente Westerveld).

Uitsluitend gebieden in zone V, zoals het brongebied van de Vledder Aa (‘watererfgoed’), genieten meer bescherming dan de locatie waarop de lieldvelden werden aangelegd. Overigens komt het drainagewater van de lieldvelden uit op een deel van de Wapserveense Aa dat de noordgrens vormt van een gebied van Staatsbosbeheer in zone V.

Bovendien werden in de gemeente Westerveld nooit eerder lieldvelden aangelegd op zo’n geringe afstand (140m) van een beek. Daarmee heeft stichting Maatschappij van Weldadigheid de bedenkelijke eer van een primeur en de potentiële precedentwerking hiervan moet worden voorkomen.

6. CONCLUSIE

Gezien het bovenstaande dient de gemeente Westerveld een aanlegvergunning te weigeren, op basis van artikel 4 lid 10 en (voor de lieldvelden op de ‘beekdalgronden’) artikel 5 lid 10 van het bestemmingsplan Buitengebied

Vledder: „de [...] omschreven vergunning moet worden geweigerd indien hierdoor onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de doeleinden van de bestemming”.

Zeker met inachtneming van de huidige richtlijnen ter bescherming van waterstaatkundige belangen dienen overigens alle hoogsalderende gewassen op basis van deze artikelen te worden geweerd.

Volgens de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) was de gemeente Westerveld overigens ruim drie jaar te laat met het vaststellen van de partiële herziening van het bestemmingsplan en had dit herziene en thans vigerende bestemmingsplan vóór 24 juni 2007 vervangen moeten worden.

Hoogachtend,

Stichting Colonies of Benevolence

Dhr. D. Knobbe

Van Helt Stocadestraat 28-1

1073 JD Amsterdam

dimitriknobbe@hotmail.com

06 425 09 559

Bijlage E) Mens, durf te denken! (Trouw, 19/5/2005)

Het Verlichtingsideaal is niet morsdood. Integendeel, we hebben de uitgangspunten van de filosoof Kant hard nodig. Het publieke debat in Nederland is om te huilen.

Ger Vertogen en Patrick Chatellion Counet stellen in hun bijdrage aan Letter & Geest van zaterdag 14 mei dat het verlichtingsideaal morsdood zou zijn. Een teloorgang die rechtstreeks is terug te voeren tot de opkomst van de kwantumtheorie. Dat is onzin. Het verlichtingsideaal heeft niets aan relevantie ingeboet.

De Duitse filosoof Immanuel Kant gaf het begrip 'Verlichting' zijn beroemde formulering. In december 1784 beantwoordde hij de vraag 'Wat is Verlichting?' in een Berlijns tijdschrift als volgt: 'Verlichting is het zegevieren van de mens over zijn zelfverkozen onmondigheid'. Je bent volgens Kant onmondig als je niet in staat bent je verstand onafhankelijk, dus zonder hulp van een ander te gebruiken. En het is zelfverkozen omdat het de roeping is van ieder mens om zelf te denken. Wie niet zelfstandig denkt, ontbreekt het gewoon aan een vleugje moed. Lui en gedwee volgt hij de meningen van anderen, het gezag van de kerk of de drogredenen van politici.

Volgens Kant was voor Verlichting weinig anders vereist dan vrijheid, en wel vrijheid van meningsuiting. Een openbare ruimte om kritisch te debatteren en je vrijelijk uit te spreken. Kant gaf de Verlichting een lijfspreuk: 'Sapere aude!' -'Durf te denken!'. In het staatsgodsdienstig Pruisen van Frederik de Grote was dat een zo goed als revolutionair ideaal.

Het is waar dat Kants kennisleer in hoge mate is geïnspireerd door het succes van de Newtonse mechanica. Zijn vooruitgangsoptimisme en zijn visie op mens en samenleving zijn mede bepaald door de indrukwekkende successen van de nieuwe natuurkunde, die het raadsel van de natuur in mechanistisch-deterministische zin leek te verklaren.

Maar het is kul om het door Kant zo pregnant vormgegeven verlichtingsideaal ten grave te dragen met de opkomst van de kwantummechanica, zoals Vertogen en Chatellion Counet doen. De kwantummechanica leert ons te werken met statistische waarschijnlijkheden in plaats van apodictische zekerheden. Nou en? De successen van de kwantummechanica zijn enorm. Geen gewone sterveling is in staat de wiskundige formules te begrijpen die aan de hedendaagse theoretische fysica ten grondslag liggen, maar wij profiteren er dagelijks van in de huiskamer, de keuken en de studeerkamer: van chip tot magnetron.

Kennelijk heeft het menselijk vermogen om zijn verstand onafhankelijk en scherp aan te wenden tot nieuwe grote wetenschappelijke hoogten geleid. Hoogten die ons tevens meer bescheidenheid hebben geleerd op kennistheoretisch vlak. In ons waarschijnlijkheidsdenken houden wij theorieën voor de beste benaderingen van de werkelijkheid tot deze door betere zijn vervangen. Bijvoorbeeld omdat deze een grotere voorspellende kracht aan de dag leggen.

Kants op de toenmalige stand van de wetenschap gebaseerde kennisleer is inmiddels achterhaald, maar zijn oproep om met de nodige moed kritisch na te denken en aan het publieke debat deel te nemen, heeft door de opkomst van de kwantummechanica niets aan waarde verloren. Integendeel. De media staan bol van waanvoorstellingen over de islam en andere godsdiensten, politici hebben zelden beroerder gedebatteerd, burgervrijheden staan onder druk en de kwaliteit van het publieke debat is om de huilen.

Mens, durf te denken! En heb vertrouwen in je eigen rationele vermogens om conventie, suf gezag en bedenkelijke stigmatiseringen te lijf te gaan. Het 18de-eeuwse Verlichtingsideaal zou springlevend moeten zijn.

Bijlage F) Deventers grote zoon keert weder (Trouw 19/5/2005: ingekort)

In de regen lijkt de hobbelige asfaltplaat achter een oude muur in het centrum van Deventer nog nergens naar, maar de mensen van de stichting Geert Grote Memorial weten het zeker: hier komt het. De tekeningen zijn klaar: een glazen informatiecentrum met torentje, bovenop een uitgegraven crypte onder het asfalt aan het Lamme van Diesseplein, waar in de Middeleeuwen de broeders en zusters 'van het gemene leven' hun kapellen hadden.

Even verderop, op de Stromarkt, ziet zakenman Bernard Assink geregeld gidsen over de man van de Moderne Devotie vertellen en dan maar weer doorlopen. "Er valt niets te zien, alleen de SNS-bank." Het gebouw domineert de Stromarkt, belemmert het zicht op de te bouwen gedenkplaats en duwt het oudste stenen woonhuis van Nederland bijna weg. Maar niet lang meer, verzekert Assink. "Die steenkolos moet weg."

Assink is voorman van het bedrijf voor stadsherstel. Hij is niet vies van winst maken, maar hier wil hij wat anders: goedmaken wat de gemeente Deventer 'verkwanselt', haar geestelijk erfgoed. "Laatst was ik in Maastricht. Dat werd opgehemeld om zijn geweldige religieuze dimensie. Ik dacht: die associatie verdient Deventer ook. Hier studeerde Erasmus en de latere paus Adrianus VI, hier stroomt niet alleen de IJssel en heb je het Bergkwartier, hier begon ook de Moderne Devotie. Deventer moet zijn belangrijkste zoon weer gaan uitbaten." Met een nieuw glazen gebouw, weg met ontsierende bouwsels van projectontwikkelaars, maar vooral door 'herbronning'. Daar gaat het Assink om, om de software van de stad'. "Geert Grote moet terug in de publieke ruimte."

Het op Geert Grote geënte kloosterleven is al eeuwen weg, maar de grondlegger van de Moderne Devotie is nooit echt 'uit' geweest, zegt Hogenstijn van de stichting Centrum voor Moderne Devotie. Vorig jaar nog kwamen 800 mensen af op een Grote-congres. "Mensen kicken op geveltjes, maar staan ook open voor levensbeschouwing." Hogenstijn verdiept zich er al dertig jaar in. "Het is niet alleen historie en interessant, maar Grote's denken en werk zijn ook relevant voor jezelf: je eigen leven."

Gastvrijheid betonen, eenvoudig en ingetogen leven, dat spreekt Bernard Assink aan in Grote. Heel anders dan de commercie waar hij in werkt. En dan de maatschappij die uit is op gewin. Historicus Hogenstijn: "Je ziet het op schilderijen van de Meester van Alkmaar. Die tonen de werken van barmhartigheid -zorg voor armen, zieken. Jezus is steeds in de buurt, maar zonder goud of kroon. Het is devotie met een praktische doorwerking, net als de naoberschap in deze streek: je kunt vanzelfsprekend een beroep op elkaar doen."

"Europa is toe aan een spiritueel ontwaken. De Moderne Devotie begon rond de IJssel maar werd een Europees verschijnsel, met veel communauteiten." Assink: "We hebben in Europa meer nodig dan handeldrijven. We zullen aan een cultuur moeten werken, aan gemeenschappelijke waarden. Die biedt Geert Grote. Ik krijg er een revolutionair gevoel van."

Historicus dr. Clemens Hogenstijn vindt dit toe-eigenen 'lastig'. "Grote was een figuur van voor de Reformatie, in wiens werk en denken latere stromingen hun wortels hebben. Dikke of dunne." Bernard Assink benadrukt de oecumenische mogelijkheden die Grote daarmee biedt.

Bijlage G Toekomst voor mensen met een verleden (Trouw 23/11/2004: ingekort)

Acht cursisten volgen sinds september een opleiding groenbeheer bij de Vereniging Vrijwillig Landschapsbeheer Beuningen. De eenjarige cursus is bedoeld voor mensen die 'een poosje buiten de maatschappij hebben gestaan'.

BEUNINGEN - Lusteloos prikt Marcel zijn vork in de gehaktbal op zijn boterham. "Je hebt er moeite mee he?!", vraagt zijn maatje Maikel. Marcel knikt en houdt het hoofd gebogen. "Ja jongen", troost Maikel, "dat is verdriet." Marcel, een 48-jarige 'gesjeesde student', is twee jaar geleden door de sociale dienst Nijmegen naar de Vereniging Vrijwillig Landschapsbeheer Beuningen (VLB) gestuurd voor resocialisatie. "Ik had een alcoholverslaving, heb een halfjaar in een ontwenningsskliniek gezeten. Af en toe heb ik nog een terugslag, zoals nu mijn vriendin me heeft verlaten."

Maar bij VLB krijgt Marcel geen kans om in lethargie te vervallen. Zijn zeven mede-cursisten beuren hem op en de begeleiders sporen hem aan door te zetten. "Je ziet hier mensen opbloeien. Toen ik een paar dagen was thuisgebleven, belde Frans me op, en nu ik er weer ben krijg ik niet op m'n flikker, maar zegt hij: 'Goed dat je er weer bent'."

Frans, dat is voorzitter Frans Gruwel, de stuwende kracht achter VLB. Onder leiding van de voormalige chef-kok doet de ruim 25 jaar oude vrijwilligersorganisatie veel meer dan alleen het onderhoud van bospercelen, een oude kade en de dijkhelling langs de uiterwaarden van de Waal. De VLB biedt diverse mensen de kans om te herstellen van de schade die ze vaak door eigen toedoen hebben opgelopen. Zo is de reclassering hier vaste klant om veroordeelden hun taakstraf in de natuur te laten uitvoeren.

Sinds september doen ook docenten van agrarisch opleidingscentrum Helicon de werf op de grens van Weurt en Beuningen vaak aan. Ze zorgen voor de theoretische begeleiding van de acht cursisten die bij VLB praktijkcertificaten krijgen voor het gebruik van motorkettingzaag en bosmaaier, het planten van bomen, hagen en kruiden, rasteren, houtbewerken en bodemverharden.

De deelnemers zijn mensen met een verleden: verslaving, psychiatrie, criminaliteit of langdurige werkloosheid. "We hebben allemaal zo'n periode achter de rug dat je het niet meer ziet zitten", vertelt Marcel. "Hier kom ik tot rust. Ik ben echt een stadsjong, zag eerst niks, maar nu herken ik planten, paddestoelen, vogels. En het biedt me ook perspectief. Of me dat straks een baan oplevert? Ik verwacht het wel."

Maikel (25) heeft als voetbalhooligan het nodige op zijn kerfstok. Hij kwam diverse malen met de politie in aanraking, en kwam uiteindelijk door een werkstraf in Beuningen. "Mijn leven stond van maandag tot maandag in het teken van geweld. Ik gebruikte drugs en drank, ik deed mensen pijn. Ik heb stadionverboden voor alle stadions in Nederland. Ik werd gewoon seksueel opgewonden van een voetbalrel. Dan word ik een ander mens, een beest. En ik moest in alles meedoen, liep in Armani en andere dure kleding. Ik had wel altijd werk in de horeca, maar dat was niet genoeg dus kwam ik in de criminaliteit. Ik slikte de ene leugen in en stikte in de andere. Na een paar jaar wilde ik er wel uit, maar je komt er niet zomaar uit. Gelukkig kreeg ik hulp van mijn ouders." Bij VLB probeert Maikel weer te wennen aan een werkritme. Daarnaast volgt hij een cursus via de sociale dienst om te leren omgaan met de autoriteit van een baas, en leert hij bij de Stichting Kairos in Nijmegen zijn agressie hanteren. "Ik moet leren rustiger te worden. Ik praat strattaal en zo denk ik vaak ook nog. Maar ik wil die jongen van voor mijn 15de terug", zegt hij na de gezamenlijke lunch in het Beuningse Dijkmagazijn, die voor sommige VLB'ers de belangrijkste maaltijd van de dag is. "Twee jaar geleden zou ik je hebben uitgelachen als je zou zeggen dat ik me buiten de stad prettig zou voelen, maar nu zou ik het liefst de rest van mijn leven hier blijven."